

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σ Ε Λ Ι Δ Ε Σ

ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ

ΑΜΦΙΣΣΑ
1978

Ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο ἀπ' τὴν

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Ἀμφισσα, Πανουργιᾶ 1

Τεύχος 5, Ἰανουάριος - Μάρτιος 1978

Υπεύθυνος γιὰ τὴν ὕλην: Δημήτρης Ἰωάν. Κολοβός

Υπεύθυνος τυπογραφείου: Γεώργιος Μπρουζιώτης

Κωλέττη 4 - Ἀθήναι - Τηλ. 36.33.138

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δημήτρης Ἰωάν. Κολοβός, πρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Λακαφώσης, ἀντιπρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Δημήτριος Παπανικολάου, γραμματεὺς Ε.Φ.Μ.

Εὐγενία Γερολυμάτου, ταμίας Ε.Φ.Μ.

Νικόλαος Δρόλαπας, ἑφορος Ε.Φ.Μ.

Ἀντώνιος Κουτσικούρης, μέλη Δ.Σ. τῆς Ε.Φ.Μ.

Γεώργιος Κουλοδατιανός

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

— Ἐπικαιρότητες, Δ.Ι.Κ.	Σελ. 1/93
— Ὁ Ἑσκαμὸς στὴν Παργασσίδα, τοῦ Σπάρτακου	» 6/98
— Ἡ Νομικὴ Διάταξις τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλά- δος τῆς 15 Νοεμβρίου 1821, Εὐθυμίου Ἀν. Δρόλαπα	» 9/101
— Μαρία Πενταγιώτισσα, Κων. Ράπτη	» 14/106
— Ἡ θειὰ Ἀνθὴ πεθαίνει, Γεωργ. Ν. Κουτσοκλένη	» 18/110
— Ἡ ὑποδόθμιση τοῦ περιβάλλοντος, Δημ. Ι. Κολοβοῦ	» 25/117
— Ἡ παρουσίαση τοῦ βιβλίου	» 30/122
— Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας	» 32/124

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

‘Απ’ ὅσα ὁ Ταχυδρόμος μᾶς φέρνει

Στὸν ἀπολογισμὸ πεπραγμένων καὶ δραστηριότητος κατὰ τὸ 1977, ποὺ ἔκανε ὁ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Φωκικῶν Μελετῶν στὴ Γενικὴ Συνέλευση, διαβάζουμε:

«.....Τὸ σημερινὸ Δ.Σ., ἀναλαμβάνοντας τὰ καθήκοντά του, μετὰ τὶς ἀρχαιρεσίες ποὺ ἔγιναν στὶς 12.12.76, θρῆκε τὴν Ἑταιρεία σὲ κατὰστασι καθε ἄλλο παρὰ καλῇ. Ἡ ἀναστολὴ καθε δραστηριότητάς της, ποὺ ἄρχισε τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1975 — σημειώνεται πὼς τὸ διὰ βοῆς ἐκλεγέν τότε Δ.Σ. δὲν εἶχε συγκροτηθεῖ σὲ Σῶμα — τὴν εἶχε παραλύσει καὶ ἀπαισιοδοξία γιὰ τὸ μέλλον της συνεῖχε ἀκόμα καὶ τοὺς πιὸ θερμοὺς ὑποστηρικτὲς καὶ φίλους της. Τὰ γραφεῖα της εἶχαν κλείσει, οἱ ἐπαφές καὶ οἱ συνεργασίες της εἶχαν ἀτονίσει, καμιά ἐνέργεια ἢ ἐκδήλωση δὲ γινόταν — δὲν εἶχαν κἂν προγραμματιστεῖ — ἡ ἀδράνεια ἦταν πλήρης. Ἡ διάλυση τῆς Ἑταιρείας ἦταν ἀπλῶς θέμα χρόνου. Κάτω ἀπ’ τὶς δυσοίωνες αὐτὲς συνθήκες παραλάβαμε καὶ ξεκινήσαμε.

Πρώτη μας φροντίδα, γιὰ τὴν ἔξοδο τῆς Ἑταιρείας ἀπ’ τὴ νάρκη καὶ γιὰ τὴν ἐπανεμφάνισή της, ἦταν ἡ ἀπόκτηση γραφείων. Ἀπευθυνθήκαμε στὸ Δῆμο Ἀμφίσσης καὶ ζητήσαμε τὴν παραχώρηση τοῦ ἰσογείου τῆς παλαιᾶς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης, ἀλλὰ τὸ αἴτημά μας ἀπορρίφθηκε. Ἡ Νομαρχία ἀποδέχτηκε τὸ αἴτημά μας γιὰ τὴν παραχώρηση τοῦ κτιρίου, ὅπου πρὸ ἐτῶν στεγαζόταν ἡ Οἰκονομικὴ Ἐφορία, ἀλλὰ οἱ μηχανικοὶ ποὺ τὸ ἐξέτασαν γνωμάτευσαν, ὅτι οἱ ἀνεπανόρθωτες ζημιές του τὸ κάνουν ἀκατάλληλο καὶ ἐπικίνδυνο. Ἀναγκαστήκαμε τότε νὰ ἐνοικιάσουμε τὸ κτίριο ὅπου στεγάζονται σήμερα τὰ γραφεῖα μας, παρὰ τὶς γλίσχρες οἰκονομικὲς δυνατότητες τῆς Ἑταιρείας, καὶ τὰ ὁποῖα ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν ἀπὸ τὴν 1.2.77.

Δεύτερη φροντίδα μας, καὶ πιὸ δύσκολη, ἦταν ἡ ἐξεύρεσι πόρων γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυσι τῆς Ἑταιρείας. Ἦρθαμε ἀμέσως σ’ ἐπαφὴ μὲ διάφορους ἀρμόδιους, ἐκθέσαμε τοὺς σκοποὺς καὶ τὸ πρόγραμμά μας καί, τελικά, πετύχαμε τὴν ἔνταξή μας, στὸ πρόγραμμα χρηματοδοτήσεως διαφόρων ὑπουργείων, ὀργανισμῶν, πυρηνῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως κλπ. Ἐδῶ πρέπει ν’ ἀναφέρω καὶ τὴν οἰκο-

νομική ενίσχυση που πρόσφεραν πρόθυμα διάφοροι φίλοι της 'Εταιρείας, που άποφεύγω μὲν ν' ἀναφέρω τὰ ὀνόματά τους, ἀλλὰ ἐπιθυμῶ νὰ τοὺς εὐχαριστήσω θερμὰ τονίζοντας, ὅτι ἡ προσφορά τους ὑπῆρξε πραγματικὰ ζωογόνα στὶς δύσκολες ἐκεῖνες στιγμές. "Άλλοι φοντίδα μας ἦταν ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐπαφῆς καὶ ἡ συνεργασία μὲ διάφορους συλλόγους, ὀργανισμοὺς κλπ. που μποροῦσαν νὰ βοηθήσουν στὴν ὑλοποίηση τοῦ προγράμματός μας.

"Ετσι τὸ Δ.Σ. μπόρεσε:

1) Νὰ διοργανώσει, σὲ συνεργασία μὲ τὸ 'Εθνικὸ "Ίδρυμα, ἐκδήλωση γιὰ τὸ Μακρυγιάννη, που ἔγινε στὴν "Αμφισσα στὶς 5.3.78.

2) Νὰ ἐκδόσει τὸ περιοδικὸ «Σελίδες ἀπ' τὴ Φωκίδα», που κυκλοφορεῖ κάθε τρίμηνο μὲ διαρκῶς αὐξανόμενο ἀριθμὸ σελίδων καὶ μὲ ὁλοένα διευρυνόμενα πλαίσια πραγματευομένων θεμάτων. Στὸ χρόνο που πέρασε 14 συμπατριῶτες μας συνεργάστηκαν μ' αὐτὸ καὶ πραγματοποιήθηκαν 18 θέματα. Παράλληλα ἐπεσημάνθηκαν καὶ προβλήθηκαν ἀπ' τὶς στήλες του διάφορα ζητήματα καὶ ἀνάγκες τῆς περιοχῆς μας.

3) Νὰ ἰδρύσει τὸ «Λαογραφικὸ Μουσεῖο Φωκίδας» καὶ νὰ ἐπιδοθεῖ στὸ δύσκολο ἔργο τῆς ὁργανώσεώς του. Ἀνυπέρβλητο ὅμως ἐμπόδιο στὴ λειτουργία του στάθηκε ἡ ἀδυναμία ἐξευρέσεως κτιρίου γιὰ τὴ στέγασή του. Δὲν ἐπιτεύχθηκε, γιὰ λόγους ἀνεξάρτητους ἀπ' τὴ θέλησή μας, ἡ ἀπόκτηση ιδιόκτητης στέγης ἀπὸ πλειστηριασμό. Ζητήσαμε, στὴ συνέχεια, τὴν παραχώρηση τοῦ «δώματος» (ἀέρας) τοῦ «Προσκοπεῖου» γιὰ τὴν ἀνέγερση σ' αὐτὸ κτίσματος, γιὰ τὴ στέγαση τοῦ Μουσείου, ἀλλὰ ἡ Κεντρικὴ Διοίκηση τοῦ Σ.Ε.Π. ἀπόρριψε τὸ αἷτημά μας, παρὰ τὴ θερμὴ συνηγορία τῆς τοπικῆς ἐφορείας προσκόπων. Ἀλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια ἀγορᾶς κτιρίου δὲν τελεσφόρησε, γιατί κανένα δὲν κρίθηκε κατάλληλο καὶ γιατί ἡ τιμὴ που ζητοῦσαν γιὰ τὰ προσφερθέντα ἦταν ἀπρόσιτη γιὰ τὴν 'Εταιρεία. "Υστερα ἀπ' αὐτὰ περιοριστήκαμε στὴ συλλογὴ διαφόρων ἀντικειμένων καὶ στὴν ἀναζήτηση κτιρίου γιὰ ἐνοικίαση. Σήμερα μπορῶ νὰ σᾶς ἀνακοινώσω, ὅτι ἐνοικιάστηκε ἀπ' τὴν 'Εταιρεία, πρὸ ἡμερῶν, κατάλληλο κεντρικὸ κτίριο, ὅπου σύντομα θὰ λειτουργήσῃ τὸ Μουσεῖο.

Πρέπει ἀκόμα νὰ ποῦμε ὅτι:

1) Ἡ ἑβδομάδα κινηματογράφου που εἶχαμε προγραμματίσει μὲ τὸ «Ἄρμα Θέσπιδος» γιὰ τὴν περίοδο 1—7)7)77, γιὰ δωρεὰν προσφορά καλῶν κινηματογραφικῶν ταινιῶν στὸ λαὸ τοῦ Νομοῦ μας, που συνέρρεε τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες, λόγω τῆς πανηγύσεως στὴν "Αμφισσα, δὲν πραγματοποιεῖτο γιατί ἡ ἀποζημίωση που ἀπαίτοῦσαν οἱ ιδιοκτῆτες τῶν κινηματογράφων δὲν μποροῦσε νὰ καλυφθεῖ ἀπ' τὴν 'Εταιρεία καὶ τὸ «Ἄρμα Θέσπιδος».

2) Δέν πραγματοποιήθηκαν οί έκδηλώσεις πού είχαν προγραμματιστεί γιά τὸ φθινόπωρο τοῦ '77, γιὰτὶ στὸ μεταξύ είχαν προκηρυχθεῖ οί βουλευτικὲς ἐκλογές καὶ ἄρχιζε ὁ προεκλογικὸς ἀγώνας.

3) Γιά τοὺς ἴδιους λόγους ἀναβλήθηκε καὶ ὁ διαγωνισμὸς φωτογραφίας, πού εἶχε προκηρυχθεῖ γιά τὴν ἴδια ἐποχὴ.

4) Συνεργαστήκαμε μὲ τὸν Ὁργανισμὸ Λιμενικοῦ Ταμείου Ἰτέας στὸ θέμα τῆς ἀνεγέρσεως ἀναμνηστικῆς στήλης, γιά τὴ ναυμαχία τῆς Σκάλας Σαλῶνων, ἐκπονήσαμε σχέδιο ἐπιγραφῆς, πού μᾶς ζητήθηκε καὶ προτείναμε τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀνέγερση.

Παράλληλα μ' αὐτὰ ἐργαστήκαμε γιά τὴ δημιουργία τῶν συνθηκῶν ἐκείνων καὶ τῶν προϋποθέσεων, πού θὰ ἐπιτρέψουν μεγαλύτερη σὲ ὄγκο καὶ θέματα δραστηριότητα τὸ χρόνο τοῦτο.

Γενικά πιστεύουμε ὅτι δημιουργήσαμε μιὰ καλὰ ὁργανωμένη Ἑταιρεία, πού μπορεῖ νὰ προβάλλει τὸ τόπο μας καὶ νὰ ἐκπροσωπεῖ ἱκανοποιητικὰ τὸ Νόμο μας στὸν τομέα της.

Αὐτὰ ὑπῆρξαν ἡ δραστηριότητα καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Δ.Σ. κατὰ τὸ 1977.

Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὰ ἐπιθυμῶ ν' ἀναφερθῶ σὲ δυὸ ἀκόμα θέματα. Καὶ πρῶτο, ὅτι στὴ διαρκῶς διευρυνόμενη δραστηριότητά της ἡ Ἑταιρεία ἔχει ἀνάγκη ἀπ' τὴ βοήθεια ὅχι μόνο τῶν μελῶν της καὶ τῶν συμπατριωτῶν μας, ἀλλὰ καὶ τῶν τόσων ἀξιολόγων Δωριέων πού, μὲ πικρία τὸ ἀναφέρω, δέν ἀνταποκρίθηκαν στίς προσκλήσεις μας. Ἡ Ἑταιρεία προσπαθεῖ νὰ καλύψει τὸ χῶρο ὁλόκληρης τῆς Φωκίδας καί, ἐπομένως, ἡ θέση τῆς Δωρίδας σ' αὐτή, πού εἶναι κενή, τοὺς περιμένει.

Τὸ δεῦτερο εἶναι τὸ ἀκόλουθο: Χωρὶς καμιὰ διάθεση προβολῆς πολιτικῶν προσώπων — τακτικὴ πού ἀκολουθήσαμε μὲ συνέπεια στὴ μέχρι σήμερα θητεία μας — εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ γνωρίσω στὴ Γενικὴ Συνέλευση τὴν προθυμία μὲ τὴν ὁποία ὁ τ. ὑφυπουργὸς Ἑσωτερικῶν κ. Ἀθαν. Γκελεστάθης πρόσφερε τίς ὑπηρεσίες του, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόρους τοῦ ὑπουργείου του, γιά τὴν ἐνίσχυση τῆς Ἑταιρείας. Τὸ ὕψος τῆς ἐνισχύσεως εἶναι σημαντικό, ἄσχετα ἂν γιά διαδικαστικούς λόγους καθυστέρησε ἡ ἀνάληψη. Τὸ Δ.Σ. θεώρησε καθῆκον του νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ ἀπ' τίς στήλες τοῦ περιοδικοῦ, ὅπως καὶ ὅλους ὅσους μ' ὁποιοδήποτε τρόπο ἐνίσχυσαν τὸ ἔργο του. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ὕψος τῆς βοήθειας, πού μᾶς παρέσχε, εἶναι πολὺ μεγάλο, εἶμαι ὑποχρεωμένος, ἐπαναλαμβάνω, νὰ σᾶς γνωστοποιήσω τὸ γεγονὸς καὶ ν' ἀφήσω στὴν κρίση τῆς Γ.Σ. τὴ λήψη ἀποφάσεως, γιά ὁποιαδήποτε παρὰπέρα ἐνέργεια.

Εὐχαριστῶ».

Σχολιάζοντας τὰ γεγονότα

1.— Στὸ τεῦχος τοῦτο, τὸ πρῶτο τοῦ δεύτερου χρόνου, τὸ περιοδικὸ ἐγκαινιάζει δυὸ νέες στήλες.

Στὴ μία θὰ δημοσιεύονται ἐργασίες καὶ μελέτες σὲ θέματα τῆς καθημερινῆς πραγματικότητος, ὅπως κοινωνικά, ἀναπτυξιακά, οἰκονομικά, τουριστικά, θέματα διαβιώσεως, περιβάλλοντος κλπ.

Στὴ δεύτερη θὰ ἐπιχειρεῖται μιὰ ἀντικειμενικὴ παρουσίαση τοῦ ἔργου —λογοτεχνικοῦ, καλλιτεχνικοῦ, ἐπιστημονικοῦ κ.ἄ.— κάθε συμπατριώτη μας ἢ ὁποιουδήποτε ἄλλου, ποὺ πραγματεύεται θέματα ἐνδιαφέροντα τὸν τόπο μας, μ' ἀπώτερο σκοπὸ τὴν εὐρύτερη προβολὴ τῶν ἔργων αὐτῶν σ' ὁλόκληρο τὸ Φωκικὸ χῶρο.

Μὲ τὴν ἐπέκταση αὐτὴ τῶν θεμάτων πιστεύουμε, ὅτι οἱ «Σελίδες ἀπ' τῆ Φωκίδας» θὰ μπορέσουν νὰ καλύψουν τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τοῦ πῶς ἀπαιτητικοῦ ἀναγνώστη καὶ νὰ συμβάλουν στὴν ὀρθὴ ἐνημέρωση κάθε συμπατριώτη μας.

2.— Στὸ 4ο τεῦχος δημοσιεύτηκε ἐργασία τοῦ συνεργάτη μας

Τὸ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας, σὲ ἐκτέλεση σχετικῆς ἀποφάσεως τῆς Γ.Σ., μᾶς ἀπόστειλε, γιὰ δημοσίευση, τὴν παρακάτω ἐπιστολὴ:

Πρὸς τὸν

κ. Ἀθανάσιον Γκελεστάθην

τ. ὑφυπουργὸν - βουλευτὴν Φωκίδος

Ἀθήνας

Ἡ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Ἑταιρείας, ποὺ συνήλθε στὶς 12.2.78, ἀφοῦ ἄκουσε ὅσα ὁ πρόεδρος τοῦ Δ.Σ. ἀνέφερε καὶ ἐκτιμώντας τὴν προθυμίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιληφθήκατε τῶν αἰτημάτων τοῦ Δ.Σ., τὶς ἄοκνες προσπάθειες, ποὺ καταβάλατε γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς Ἑταιρείας καὶ τὸ ὕψος τοῦ ποσοῦ, ποὺ χορηγήθηκε σ' αὐτὴ ἀπ' τοὺς πόρους τοῦ ὑπουργείου σας, ἐπιθυμεῖ νὰ σᾶς ἐκφράσει, μὲ σχετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Δ.Σ., τόσο τὶς εὐχαριστίες τῆς γιὰ ὅλα τοῦτα, ὅσο καὶ τὴν ἱκανοποίησίν της, γιὰτὶ ἕνας ἀκόμα ἐξέχων συμπατριώτης μας, ἐκτιμώντας τὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας, τῆς συμπαραστάθηκε ἐνεργά.

Ἀκόμα δὲ ἐκφράζει τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ συμπαράστασή σας θὰ συνεχιστεῖ ἀμείωτη καὶ ἐφέτος, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ παραπέρα χρόνια, γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν προβολὴ τοῦ τόπου μας.

Ἐντολῇ τῆς Γ.Σ.

Ὁ πρόεδρος
Δημήτρης Ἰωάν. Κολοβός

Ὁ γραμματεὺς
Δημ. Παπανικολάου

ΣΠΑΡΤΑΚΟΥ, με τίτλο «Η ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ». Στὸ σημερινὸ τεύχος ἀρχίζει ἡ δημοσίευση τῆς ἐργασίας τοῦ τ. ἀντιπροέδρου τῆς Ἑταιρείας κ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΑΝΑΣΤ. ΔΡΟΛΑΠΑ, πάνω στὸ ἴδιο θέμα. Μὲ ξεχωριστὴ ἱκανοποίηση πήραμε τὴ δεύτερη αὐτὴ ἐργασία μὲ τὶς διαφορετικὲς ἀπ' τὴν πρώτη ἀπόψεις — ἀδιάψευστο δείγμα, ὅτι τὰ κείμενα τοῦ περιοδικοῦ ὄχι μόνο διαβά- ζονται, ἀλλὰ καὶ προβληματίζουν — ὅπως ἄλλωστε θὰ δεχθοῦμε καὶ θὰ δημοσιεύσουμε τὴν ἐργασία καὶ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου, γιατί πι- στεύουμε ὅτι ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν μελετῶν καὶ ὅσο εὐρύτερη καὶ ἐνδελεχέστερη ἔρευνα γίνεται σ' ἓνα θέμα, καὶ μάλιστα ἀμφιλεγόμενο σὰν τὴ «Νομικὴ Διάταξη», τόσο περισσότερο φωτίζον- ται οἱ πτυχές του καὶ διευκολύνεται ὁ ἀναγνώστης στὴν ἐξαγωγή ὀρ- θῶν συμπερασμάτων.

3.— Μὲ τὴν εὐκαιρία κάνουμε καὶ μιὰ ὀφειλόμενη διόρθωση. Στὸ κείμενο τοῦ ΣΠΑΡΤΑΚΟΥ, τεύχος 4ο, σελίδα 29)89, στήλη 2, σειρὰ 39, γράφτηκε ἐσφαλμένα ἡ λέξη «πολιτικός» ἀντὶ τῆς ὀρθῆς «πολι- τειακός». Τὸ λάθος ἔγινε ἀπ' τὸν ὑπεύθυνο τῆς ὕλης στὴ δακτυλογρά- φηση τῶν κειμένων, ποὺ ἐκφράζει τὴ λύπη του γι' αὐτό.

4.— Ἡ ἐπιστολὴ ποὺ ἡ Ἑταιρεία ἀπηύθυνε στὴν τοπικὴ ἐφημερί- δα «ΦΩΚΙΚΟΣ ΛΑΟΣ» — καὶ ποὺ παραδόξως ἀπέφυγε, μέχρι στιγμῆς, νὰ τὴ δημοσιεύσει — δημοσιεύεται παρακάτω μὲ μοναδικὴ πρόθεση τὴν εὐρύτερη γνωστοποίηση τῶν ἀπόψεων τῆς Ἑταιρείας στὸ θέμα τῶν ἀναδημοσιεύσεων, μερικῶν ἢ ὀλικῶν, καὶ χωρὶς κανένα ἄλλο σκοπό.

Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

Πρὸς τὴν
ἐφημερίδα «ΦΩΚΙΚΟΣ ΛΑΟΣ»
Ἐνταῦθα

Κύριε Διευθυντά,

Στὴν ὕλη τοῦ τελευταίου φύλλου τῆς ἐφημερίδας σας, ἀριθμ. 557) 31.1.78, περιλήφθηκε μιὰ πραγματεία τοῦ Δημ. Παλούκη μὲ τίτλο «ΝΙ- ΚΟΛ. ΓΙΑΓΤΖΗΣ» ποὺ, ὅμως, πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ τῆς Ἑταιρείας «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ», τεύχος 4ο, σελ. 12)72, ποὺ κυκλοφόρησε στὶς 23.12.77 καὶ στάλθηκε στὴν ἐφημερίδα σας τὴν ἴδια ἡμέρα. Μὲ ἐκπληξὴ εἶδαμε ὅτι πουθενά, οὔτε καν στὸ σχόλιο τῆς πρῶ- της σελίδας, δὲ γίνεται μνεία γιὰ τὴν πηγὴ ἀπ' ὅπου πάρθηκε τὸ κείμενο.

Ἡ παράλειψη αὐτὴ, παρ' ὅτι μᾶς ξένισε, δὲ μᾶς δυσαρεστεῖ γιατί δική μας ἐπιδίωξη εἶναι ἡ ὅσο τὸ δυνατόν εὐρύτερη δημοσιότητα τῶν

Ο ΞΕΣΚΩΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΑΡΝΑΣΣΙΔΑ

ΤΟΥ ΣΠΑΡΤΑΚΟΥ

Ψάχνοντας στὰ χαλάσματα τοῦ «παληοῦ Ἀηγιάννη», τοῦ ξακουστοῦ κάποτε μοναστηριοῦ τοῦ Τίμιου Πρόδρομου Δεσφίνας, κάτι τσοπαναρέοι θρῆκαν ἓνα παλὸ Εὐαγγέλιο. Ξέμεινε, φαίνεται, ἐκεῖ ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς μετακόμισης στὸν «καινούργιο Ἀηγιάννη». Ἦταν σκεθρωμένο ἀπ' τὴ σκόνῃ καὶ τὴν ὑγρασία καὶ τριβότανε μὲ τὸ παραμικρό. Γιομάτοι περιέργεια, γιὰ τὸ θρετίκι τους, τῷφεραν νὰ τὸ δῶ. Δὲ θρῆκα πουθενὰ χρονολογία οὔτε τὸν τόπο ποὺ ἐκδόθηκε. Ἦταν ὅλα σθησμένα ἀπὸ τὴν πολυκαιρία.. Μονάχα στὴ μέσσα πλευρὰ τοῦ πίσω ἐξώφυλλου μπόρεσα, μὲ μεγάλη δυσκολία, νὰ διαβάσω τὰ παρακάτω:

«Ἐγώ, ὁ ἐλαχιστότατος τῶν ἀνθρώπων, ὁ παπα Ἰωσήφ, ἱερομόναχος στὸ Μοναστήρι τοῦ Τιμίου Προδρόμου Δεσφίνας, κάνω θύμιση ὅσων ἐσυμβήκασι ταῖς ἡμέραις ἐτούταις γιὰτὶ πιστεύω πὼς θὰ θαρύνουσι πολλὰ σταῖς τύχαις τοῦ Γένους μας καὶ στὴ μοῖρα τοῦ χωριοῦ μας.

»Καὶ πρῶτα κάνω θύμιση γιὰ ὅσα τρία θράδυα συνέχεια ἐγίνασι. Στὸ τελευταῖο σκοτάδι', τέσσερες ὥρες ὕστερα ἀπὸ τὸ γέρμα' τοῦ ἡλίου, ἐγέμιζε ὁ οὐρανός, κατὰ τὰ μέρη τῆς Σκάλας', ἀπὸ τρανές φλόγες, πανύψηλες, καὶ τὸ χρῶμα του ἐγινόταν κατακόκκινο σὰν τοῦ γαιμάτου. Ἡ τρίχα τῶν ζωντανῶν ἐσκώθη, μουγκριτὰ καὶ ἀλυχτίσματα καὶ βελάσματα, ὅλα μαζί, θαβούρα πολλή, ἀκούραστη καὶ οἱ ἀνθρώποι, πεσμένοι στὰ γόνατα μέσα σταῖς ρούγαις, ἐκάνασι τὸ σταυ-

κειμένων τοῦ περιοδικοῦ, ὥστε νὰ γίνουν κτῆμα περισσότερου κόσμου. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἐξ ἄλλου, τὸ περιοδικό μας διανέμεται δωρεάν.

Ἐπωφελοῦμαστε δὲ ἀπ' τὸ γεγονὸς αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσουμε, ὅτι ἡ Ἑταιρεία μας ἐπιτρέπει τῇ μερικῇ ἢ ὀλικῇ ἀναδημοσίευσῃ ὅποιουδήποτε κειμένου τοῦ περιοδικοῦ τῆς μὲ τίς παρακάτω ὁμῶς προϋποθέσεις, γιὰ λόγους τάξεως:

α) Ν' ἀναφέρεται ρητὰ ἡ πηγὴ ἀπ' ὅπου πάρθηκε τὸ κείμενο, ποὺ στὴν προκείμενη περίπτωσι εἶναι τὸ περιοδικό «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗΝ ΦΩΚΙΔΑ» καὶ

β) Σὲ περίπτωσι ὀλικῆς ἀναδημοσιεύσεως, ὅπως ἔγινε μὲ τὴν πραγματεία αὐτή, νὰ δημοσιεύεται καὶ ὁ πρόλογος ἢ τὸ σχόλιο ποὺ προτάσσει στὸ κείμενο ἢ Ἑταιρεία ἢ ἡ σύνταξι καὶ ποὺ ἐσεῖς παραλείψατε.

Μὲ τιμὴ

Ὁ πρόεδρος

Ὁ γραμματεὺς

Δ.Ι.Κ.

ρό τους μετανοώντας για τὰ κρίματά τους καὶ ζητώντας συχώρεση. Ἐτοῦτα ἦταν, ἐλέγασι, θεοτικά σημάδια τοῦ χαλασμοῦ, φωτιά καὶ κα-
τράμι, ὅπου ἐρχόταν. Ἐτρεξε τότε ὁ παπὰ Γιάννης, ὁ ἀδερφός τοῦ
Δεσπότη Σαλώνου Ἡσαΐα, ἔβαλε φωνὴ μεγάλη καὶ ἐμάλωσε τοὺς ὀλι-
γόπιστους. Ναί, εἶπε, θεοτικά σημάδια εἶναι ἐτοῦτα, ἀλλὰ ἐδείξασι
καθαρὰ πὼς ἔφτασεν ἡ στιγμή ὅπου θὰ πάρουσι φωτιά τὰ τόπια καὶ
θὰ πλέξη τὸ μοσκάρι στὸ γαῖμα. Ποιανοῦ γαῖμα δὲν εἶπε. Οἱ χωρια-
νοὶ ἐπιστέψασι τὰ λόγια του καὶ ἡσυχάσασι, γιατί ὁ παπὰ Γιάννης τὰ
ξέρει ὅλα.

» Δεύτερο, κάνω πάλι θύμιση πὼς μερικὲς ἡμέρες ὑστερότερα,
μὲ τὸ καινούργιο φεγγάρι, κάνω στ' ἀηλουκαϊτικο³, φερμένοι ἀπὸ τὴν
Πόλη, ὁ Δεσπότης, ὁ ἀδερφός του Θεοδόσιος καὶ ὁ ἡγούμενος Ἰωά-
σαφ, καὶ ἐτραθήξασι γιὰ τὸ βασιλομανάστηρο⁴ ὅπου τοὺς ἐπεριμέ-
νασι οἱ ἀρχόντοι τῆς Λειβαδιᾶς. Κανέννας δὲν ἔμαθε τί εἰπώθη στὴ
σύναξη μήτε τί ἀποφασίσασι ὅλοι ἐτοῦτοι. Σὲ λίγες ἡμέρες ἦρθασι στὸ
χωριὸ ὁ Δεσπότης μὲ τοὺς ἐδικούς του καί, ἅμα ἐθράδυσσε, ἀνεθή-
κασι στὸ Δανιήλ⁵, ὅπου, σὰν ἔπεσε γιὰ καλὰ τὸ σκοτάδι, ἀνάψασι
φωτιά τρανὴ καὶ ἐφεγγοβόλησε ὁ τόπος. Ἦταν, εἰπώθη στὸ χωριό,
μήνυμα τοῦ Δεσπότη στοὺς Μωραΐτους ἀλλὰ ἐτοῦτοι δὲν ἀποκριθή-
κασι καὶ ὁ Δεσπότης ἐταράχθη καὶ ἐχλίβη⁶. Τὸ πρῶι ἐμαθεύτη, ἀκό-
μα, πὼς ὁ Χασάν ἀγᾶς, σκυλὶ κακὸ καὶ κρυφοδάγκωτο, ἐλάκισε κα-
τὰ τὸ Καστρί⁷ παγαίνοντας τὸ μαντάτο τῆς φωτιᾶς στὸν πασά τοῦ
Σαλώνου. Ἐρριχτήκασι ξοπίσω του οἱ ἀρματωμένοι, τὸν ἐπροκάμασι
στὰ μέρη τῆς Συκιᾶς⁸ καὶ ἐκεῖ ἐχαλάσασι τὸν ἄπιστο.

» Σύγκαιρα ἐδιαδόθη στὸ χωριὸ πὼς καὶ ὁ Μποῦσγος, πρῶτο
παλληκάρι τῶν ἀρμάτων τῆς Λειβαδιᾶς, τὸ μάτωσε τὴ νύχτα στὸ Ζε-
μενὸ⁹ χαλώνοντας ἓνα τάταρη καὶ τρεῖς ἀρθανίτους, ὅπου ἐπαγαίνασι
στὸν πασά τῆς Λειβαδιᾶς σπουδαῖα μαντάτα. Καὶ κάτι ἀγωγιάτες φερ-
μένοι ἀπὸ τὴ Σκάλα ἐμαντατέψασι πὼς ἐφτάσασι ἐκεῖ τοῦρκοι βοστι-
τζάνοι¹⁰, διωγμένοι, φαμελικῶς, ἀπὸ τὸ Λόντο ὅπου ἔσκωσε μπαῖράκι
ἐναντίον τῆς τουρκιᾶς στὸ Μωριά. Ὅλα ἐτοῦτα ἐσείσασι τὸ χωριὸ
καὶ τὰ γαίματα τῶν πατριωτῶν ἀνάψασι.

» Τὴν ἄλλη ἡμέρα, κατὰ τὸ γιόμα, ἐφάνη πάλι ὁ Δεσπότης ἐρχό-
μενος ἀπὸ τὸ βασιλομονάστηρο, κεφαλὴ σὲ καμμιά τριανταριά ἀρμα-
τωμένους. Δὲν ἦταν ὅμως ὁ Ἡσαΐας, τοῦ μακαρίτη τοῦ παπὰ Στάθη ὁ
γιός, ὁ μυαλωμένος καὶ ἡσυχος Δεσπότης, ὅπου τὸν ἐγνώριζε τὸ χω-
ριὸ ἀπὸ τὰ μικράτα του. Ἐτοῦτος ἐδῶ ἦταν ἄλλος, ἦταν πολεμιστὴς
Δεσπότης, ἴδιος ἀρχάγγελος μὲ τὴ ρομφαία, σταυρὸς καὶ γιαταγάνι
ἀντάμα. Ἐσημάνασι οἱ καμπάναις, ἐμαζώχτη τὸ χωριὸ στὸν Πλάτα-
νο¹¹ καὶ τοῦ ἐμίλησε ὁ Δεσπότης. Σήμερα τὴν αὐγὴ, εἶπε, ἐκηρύχτη
στὸ βασιλομονάστηρο ἐπανάσταση κατὰ τῶν τούρκων καὶ ὁ ἴδιος — ὁ
Ἡσαΐας — εὐλόγησε τὰ ἄρματα τῶν ξεσηκωμένων ἀγωνιστῶν τῆς ἐ-

λευθερίας. Μπροστά μας πάει ο Θεός, αλάθητος οδηγός, φώναξε, και δίπλα μας στέκει δλόκληρο το γένος, με τὰ ἄρματα στο χέρι, ἀπὸ Κρήτη μέχρι Βλαχιά. Ἐμπρός, ἀδέρφια, σκωθῆτε. Αὐτὰ μᾶς εἶπε καὶ ἔφυγε μὲ θιάση τραβώντας κατὰ τὸν Ἀη Λιά¹² νὰ ὀρκίσῃ Πανουργιά καὶ ἄλλους

» Αὐτὸ ἦταν. Ὁ τέντζερης, ὅπου χρόνια ἐσιγόθραζε, ἐχόχλαξε μὲ μιᾶς καὶ ἐτίναξε τὸ καπάκι στὸν ἀγέρα. Νὰ τὰ θεοτικά σημάδια, νὰ οἱ φλόγαις ὅπου θὰ κάψουσι τὴν τουρκιά, νὰ τὸ γαῖμα τὸ κόκκινο, τούρικο, ὅπου θὰ πλέξῃ τὸ μοσκάρι. Εἶχε δίκηο ὁ παπὰ Γιάννης, κάτι ἤξερε. Τὰ παλληκάρια ἀρματωθήκασι μὲ ὅτι ὄπλο εὗρηκε ὁ καθένας, οἱ ρούγαις ἐγεμίσασι ξεσκωμένους καὶ μιὰ ἀπόφαση ἐφώλιασε στὶς ψυχὰς ὄλων, ἴδια μὲ τὸ τραγοῦδι ὅπου ἐλέγαμε τόσα χρόνια. Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλευθερῇ ζωῇ.

» Νάτην, λοιπόν, σήμερα ἡ εὐλογημένη ὥρα ὅπου ὁ ραγιᾶς ἐπερίμενε κοντὰ τετρακόσια χρόνια. Νάτην ἡ ὥρα ὅπου θὰ θγάλουμε ἀπὸ τὸ σθέρκο μας τὸ ζυγὸ τῆς τυρραγνίας καὶ θὰ διώξουμε μακριὰ τὸν τουρκο. Ἦρθε ἡ ὥρα ὅπου θὰ ἀνασαίνουμε ἐλεύθερο ἀγέρα, θὰ τρῶμε ξέγνοιαστα τὸ ψωμί μας, θὰ δουλεύουμε ἀφοῦ σταις δουλειαῖς μας καὶ θὰ ἐσοδεύουμε ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς στέλνει. Ἦρθε ἡ ὥρα ὅπου τὰ παιδιὰ θὰ πηγαίνουν μέρα μεσημέρι στὸ σχολεῖο, θὰ παντρεύομαστε φανερά καὶ δὲ θὰ φοβόμαστε τὴ γιανιτσαριά καὶ τὸ παιδομάζωμα. Ἦρθε ἡ ὥρα νὰ κυνηγήσουμε μὲ τὸ φουρνόξυλο τὸν τουρκο φορατζῆ καὶ τὸ ντόπιο ἄρπαγα. Ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ἀποχτήσουμε διοίκηση ἐλληνικὴ ὅπου νὰ σκέπτεται σὰν ἐμᾶς, πατριωτικά, νὰ μοχθῇ γιὰ ἐμᾶς, ὁ πόνος μας νὰ εἶναι πόνος τῆς καὶ χρέος τῆς νὰ ἔχῃ τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐζωία μας. Νὰ παίρῃ τὰ δοσίματα ἴσα ἀπὸ ὅλους καὶ κανέναν νὰ μὴν μπορῇ νὰ φάῃ τὸν ἰδρώτα καὶ τὸ δίκιο τοῦ ἄλλου. Ἦρθε ἡ ὥρα ὅπου ὁ ραγιᾶς θὰ ξαναγίνῃ ἄνθρωπος, θὲ νὰ εἰπῇ ἐλεύθερος.

» Γιὰ νὰ γευθοῦμε ἐτοῦτα ἀρματωθήκαμε σήμερα, ἐσκώσαμε ἀψηλὰ τὸ λάβαρο τοῦ ἀγῶνα καὶ ξεκινάμε ταχιά, μαζί μὲ τὸ Δεσπότη μας, γιὰ τὸν πόλεμο. Καὶ πήραμε ὄρκο, θαρὺ καὶ ἀκατάλυτο, στὸ ἱερὸ εὐαγγέλιο πὼς δὲ θὰ ἀφήσουμε τὰ ἄρματα, πὼς δὲ θὰ χαμηλώσουμε τὸ λάβαρο τοῦ ἀγῶνα καὶ πὼς δὲ θὰ συμβιβαστοῦμε μὲ τίπατα, ἀλλὰ ἢ θὰ ἐλευθερώσουμε τὴν πατρίδα ἢ θὰ χαθοῦμε ὅλοι. Ἐλευθερία ἢ Θάνατος εἶναι ἡ ἀπόφασίς μας.

» Ἐπειδὴ στὸ δρόμο ὅπου μπαίνουμε σήμερα ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος θαδίζουν χέρι - χέρι, κάνω θύμιση ὅσων ἐσυμῆκασι ἐτοῦτο τὸ φεγγάρι καὶ διὰ χειρὸς τοῦ ἀνηψιοῦ μου Δημητρίου — γράμματα δὲν ἔμαθα καὶ τὰ εὐαγγέλια ψέλνω ἀπὸ στήθους — γράφω ταῖς ἀράδαις ἐτούταις στὸ ὄξω φύλλο τοῦ εὐαγγελίου γιὰ νὰ μείνωσι στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ἀν τύχῃ καὶ σκοτωθῶ ἀφήνω γιὰ κληρονομιά σ' ὅλους τοὺς

Η ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΗΣ 15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1821

ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΑΝ. ΔΡΟΛΑΠΑ

πτυχιούχου Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν
τ. ἀντιπροέδρου Ε.Φ.Μ.

Στὸ 4ο τεῦχος τῆς ἐκδόσεως «Σελίδες ἀπ' τῆ Φωκίδας, ποὺ πρὶν ἓνα περίπου χρόνῳ ἄρ- χισε μὲ τόσῃ ἐπιτυχίᾳ νὰ ἐκδίδει ἡ ΕΤΑΙ- ΡΕΙΑ ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, στὴν ὁποία ἔχω τὴν τιμὴ νὰ εἶμαι μέλος, δημοσιεύθηκε μελέτη μὲ θέμα τὴ «ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑ- ΤΟΛΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ».

Ξέχωρα ἀπ' τὴν ἐργασία αὐτὴ καὶ ἀνεξάρ- τητα ἀπ' τὴ θέση ποὺ παίρνει ὁ ἀρθρογράφος πάνω στὰ ἐλατήρια, τοὺς σκοποὺς καὶ τὴν ἀ- ξία τοῦ κειμένου τῆς Διατάξεως, θὰ παραθέσω ἀπὸ τὸ τεῦχος αὐτὸ καὶ τὶς δικές μου ἀπόψεις πάνω στὰ ἴδια περίπου θέματα καὶ τὶς ἴδιες πλευρές, ποὺ ἀφοροῦν τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ κείμε- νο, μὲ τὴν πρόθεσιν καὶ τὴν ἐλπίδα νὰ συμβά- λω καὶ ἐγὼ στὴν πληρέστερη, καὶ ἴσως γενι- κότερη, προβολὴ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ γεγο- νότος, χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας. Καὶ ἀ-

κόμα νὰ δώσω — ὅσο μπορέσω — μιὰ τεκ- μηριωμένη, ἂν μοῦ ἐπιτρέπεται, κριτικὴ πάνω στὸ κείμενο τῆς Διατάξεως, γιὰ τὴν ἀξία καὶ τὴν προσφορά τοῦ τόσο σ' αὐτὸ τὸν ἴδιο τὸν ἀγῶνα ὅσο καὶ στὴ Νομικὴ Ἐπιστὴμὴ γενι- κότερα.

Στὸν ἱερὸ χώρῳ τῶν Σαλῶνων, κάτω ἀπ' τὶς κλαγγές τῶν ὅπλων καὶ τοὺς θορύβους τῶν κανονιῶν, μέσα στὶς φλόγες καὶ τὶς θυσίες, τὶς μάχες καὶ τοὺς ἥρωισμούς, ἀ- νάμεσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀνάκατα ἐθνι- κῇ, ἀγωνιώδη, ἐλπιδοφόρα καὶ περήφανη, συνήρχετο στὶς 15 Νοεμβρίου 1821, γιὰ πρώτη φορὰ τόσο πανηγυρικὰ καὶ ἐπίση- μα μετὰ ἀπὸ 400 χρόνια σκλαβιάς καὶ τυ- ραννίας, ἡ Συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων

Ἑλλήνες — παιδιὰ δὲν ἔχω — τὴν εὐχή μου, τὴν ἐλευθερίᾳ τῆς πατρίδας καὶ τὸ γαῖμα ὅπου θὰ χύσω γι' αὐτή.

» Ἡ ἀγία καὶ ἀδιαίρετος Τριάς ἃς ὀδηγεῖ τὸ Ἔθνος σταῖς νίκαις καὶ ἃς φυλάγει κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη Της τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς ἐλευθε- ρίας. Ἀμήν.

Δεσφίνα, 30 Μαρτίου αὐκα
ὁ πατριώτης Ἰωσήφ, ἀπὸ Τιμίου Προδρόμου, ἔγραφε».

* Τὰ πρόσωπα, τὰ γεγονότα καὶ οἱ χρονολογίες εἶναι πραγματικά, ὅπως τὰ ἀναφέρει ἡ Ἱστορία. Ἀνύπαρκτο πρόσωπο εἶναι ὁ Ἰωσήφ.

1. Ἡ περίοδος τῆς νέας σελήνης ποὺ ἐπικρατεῖ σκοτάδι.
2. Ἡ σημερινὴ Ἰτέα. Ἦταν γνωστὴ ὡς Σκάλα Σαλῶνων.
3. Τοποθεσία κοντὰ στὴν Ἀντίκιρρα ὅπου ὑπῆρχε μετόχι τοῦ Ὁσίου Λουκά.
4. Τὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκά Βοιωτίας.
5. Ὑψωμα λίγο ἔξω ἀπ' τὴ Δεσφίνα.
6. Λυπήθηκε, στενοχωρήθηκε γιὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ σκοποῦ του.
7. Οἱ Δελφοί.
8. Τοποθεσία τῆς περιοχῆς Δεσφίνας.
9. Στενωπὸς μεταξὺ Ἀράχωβας καὶ Λειβαδιάς, ἡ παλὴὰ Σχιστὴ ὁδός.
10. Αἰγιῶτες. Βοστίτσα ἐλέγετο τὸ Αἶγιο.
11. Χιλιόχρονος πλάτανος στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ ὅπου σήμερᾳ ἡ πλατεία Ἡσαΐα.
12. Τὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἠλία Παρνασσίδας.

τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς, γιὰ νὰ διαδηλώσει καὶ νὰ διακηρύξει βροντόφωνα καὶ ἐπίσημα, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὀριστικὴ καὶ ἀμετάκλητὴ ἀπόφασιν τοῦ ἐπαναστατημένου ἑλληνικοῦ γένους νὰ ἀγωνιστεῖ γιὰ «νὰ ἐξαγοράσῃ μὲ τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος τὴν πολύτιμον ἀνεξαρτησίαν του, νὰ προβάλῃ στοὺς χριστιανοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης τὰ ἀδιαφιλονίκητα δίκαια τοῦ ἀγῶνα» καὶ νὰ «συστήσῃ εὐτακτον βασίλειον» διὰ τῆς «μορφώσεως ἔθνους ἑλληνικοῦ» διὰ τὴν «εὐτυχίαν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν τῆς Ἑλλάδος» (1).

Ἡ ἀγωνία δώδεκα καὶ πλέον γενεῶν, οἱ ὅροι τετρακοσίων χρόνων, ἡ ἀδάμαστη πίστις τοῦ ἑλληνικοῦ γένους στὰ ἰδανικά καὶ στὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς καὶ ἡ ἀκατάβλητὴ θέλησις νὰ ἀγωνιστεῖ γιὰ τὰ θεμελιώδη ἔθνικά καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα, συμπεκνώνονται μέσα στὸ προοίμιον τῆς Διακηρύξεως τῆς Νομικῆς Διατάξεως τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος.

Καὶ ἀκόμα μέσα στὸ ἴδιον τὸ κείμενον, ποὺ ἡ δομὴ καὶ τὸ περιεχόμενον, ὅπως παρακάτω θὰ παρατηρήσουμε, στηρίζεται καὶ κινεῖται, παρὰ τὸν τοπικὸ καὶ προσωρινὸ χαρακτῆρα, σὲ ἔθνικά πλαίσια μὲ σπέρματα πολιτειακῆς ὁργανώσεως καὶ δεσπόζει ἡ πρόθεσις καὶ ἡ πίστις γιὰ τὴ θεσμοθέτησιν μιᾶς ἐλευθέρας εὐνομούμενης Ἑλληνικῆς Πολιτείας.

Ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν πολιτικὴ ὁργάνωσιν προέκυψε ἐπιτακτικὴ ἀμέσως μετὰ τὸν ξεσηκωμὸ καὶ τὶς πρῶτες στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας. (2) Ἡ παντελής σχεδὸν ἔλλειψις οἰασθήποτε κεντρικῆς διοικήσεως (3) — πέρα ἀπὸ τὰ ἀπόηχα μηνύματα τῶν ἑταίρων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, γιὰ τὴν ὑπαρξὴν «Ἀρχῆς» (3α) καὶ γιὰ μιὰ μεγάλην σ' ὅλα

τὰ μέτωπα ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνα ἀπ' τὸ Μόσκοβο (3β), ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχαν ἀποδειχτεῖ μετὰ τὶς ἀποκηρύξεις (3γ) καὶ τοὺς ἀναθεματισμοὺς τόσο ἀπατηλὰ (3δ) — καὶ ἢ μὴ ἐπιδεχόμενη ἀναβολὴ ἀνάγκη καθιέρωσε καὶ ἀναγνωρίσεως κάποιας κεντρικῆς ἐξουσίας, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ρυθμίσει τὴν «ἀναγκαιοῦσα εὐταξία» καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τάξιν τόσο στὸ διεξαγόμενον ἀγῶνα, ὅσο καὶ στὶς σχέσεις τῶν ἰδίων τῶν ἀγωνιζομένων, δημιουργοῦσε ἀπὸ μόνῃ τῆς τὴν ἀνάγκη ὑπάρξεως κεντρικῆς διοικήσεως. Ἡ Πατρίς, γράφει ὁ Θεόδ. Νέγγρης στὸ Προοίμιον τῆς Διατάξεως, φωνάζει πανταχόθεν τὸ ὀγληγορώτερον διοίκησιν νὰ συστήσωμεν» (4). Ἀλλὰ καὶ μπροστὰ ἀπ' αὐτόν, ἀμέσως μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ φωνὴ τοῦ Μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας Ἰγνατίου τοῦ Λεσβίου, ὁ ὁποῖος διέμενε στὴν Πίζα τῆς Ἰταλίας καὶ ἦταν ἀληθινὸς πρεσβευτὴς τοῦ ἐπαναστατημένου ἑλληνισμοῦ σ' ὁλόκληρην τὴν Εὐρώπην, ἔλεγε: «οἱ Ἕλληνες ἔχουν ὑπὲρ αὐτῶν τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον ὠδήγησε εἰς ἐπιτυχίαν ὅλους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των ἀγωνισθέντας λαοὺς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἔστω καὶ ἂν οἱ λαοὶ αὗτοι ἐπολέμησαν καθ' ὑπερτέρων δυνάμεων». Καὶ παρακάτω «ἀλλὰ πάντα τ' ἀνωτέρω δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ αἰσιον τέλος. Εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη κεντρικῆς κυβερνήσεως ἢ ὁποία νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῆς τὴν ἐξουσίαν τῶν τοπικῶν διοικήσεων καὶ τῶν ἐκασταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοπαρχῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν». Καὶ ἀργότερα, τὸ Νοέμβριον τοῦ 1821, ὁ ἴδιος αὐτὸς φωτισμένος ἱεράρχης ἔγραφε πρὸς τοὺς Δεσποτάδες καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἀρχόντας νὰ «σπεύσουν νὰ συστήσουν πανελλήνιον ἐθνικὴν διοίκησιν ἀπὸ ἀπεσταλμένους τῶν ἐλευθέρων τόπων διὰ νὰ ἐνωθοῦν τὰ συμφέροντα ὅλου τοῦ γένους; διὰ νὰ γίνονται

τά πολεμικά κινήματα σύμφωνα, διὰ νὰ ἐμ-
 θοῦν εἰς τάξιν τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐλευθέ-
 ρων ἐπαρχιῶν... Ἄν δὲν συστήσετε διοίκη-
 σιν, καὶ καλὴν διοίκησιν, ὅπως καὶ ἂν τρέ-
 ξωσιν τὰ πράγματα ἢ πτώσις σας εἶναι θε-
 θαία. Μὴ οὕσης διοικήσεως... εἶναι ἀναρ-
 χία, πολυαρχία, πυργοποιία... Διὰ νὰ ἡσυ-
 χάσετε τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ ἀποκτήσετε
 φίλους.. πρέπει νὰ συστήσετε ἐθνικὴν δι-
 οίκησιν. Ἀλλῶς οἱ κόποι σας εἶναι χαμέ-
 νοι». (5)

Καὶ ἀκόμα ὁ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος σ'
 ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸ Δημ. Ὑψηλάντη,
 ποῦ ἔγραφε ἀπ' τὸ Μεσολόγγι τὴν 27 Ὀ-
 κτωβρίου 1821, λέγει: «... Ἀλλὰ τί πρέ-
 πει νὰ γίνῃ; Τώρα τὸ γένος ἔλαθε εἰς χεῖ-
 ρας τὰ ὅπλα. Τί νὰ κάμωμεν;... Νὰ ἀφή-
 σωμεν τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχηγῶν καὶ πληρε-
 ξουσίων καὶ ἐπιτρόπων, νὰ ὀργανώσωμεν
 τὴν Διοίκησιν ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἐντο-
 πίους, τῶν ὁποίων νὰ γενῶμεν ἡμεῖς ὁδη-
 γοὶ καὶ ὅσον δυνάμεθα... Νὰ ἀφήσωμεν ὅλα
 τὰ ξένα καὶ νὰ ἐνηγκαλισθῶμεν ὅλα τὰ ἐ-
 θνικὰ σχήματα» (6). Τὴν ἀνάγκην αὐτὴν,
 τὴν «πανταχόθεν» φωναζομένην, ἀναγνώρι-
 ζε σύσσωμος ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ γύρευε, μέ-
 σα στὶς ὑπεράνθρωπες προσπάθειές του,
 τοὺς ἡρωισμοὺς, τίς δυσκολίες ἀλλὰ καὶ
 τίς ἀγωνίες του, τὴν κάλυψή της μὲ τὴν ψή-
 φισιν ἐνὸς καταστατικοῦ χάρτου κοινῆς ἐ-
 μπιστοσύνης καὶ παραδοχῆς, μὲ τὸν ὁποῖο
 θὰ προέβαινε σ τ ἡ δ ι ο ρ γ ἄ ν ω σ η
 ἔ λ ε υ θ έ ρ α ς π ο λ ι τ ε ι α ς, θὰ ἀ-
 ποδείκνυε τ ἡ σ υ ν έ χ ε ι α τ ἡ ς
 π ο λ ι τ ε ι α κ ἡ ς π α ρ α δ ό σ ε ω ς
 κ α ι τ ἡ ς ἱ σ τ ο ρ ι κ ἡ ς ἐ ν ό τ η-
 τ ο ς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους διὰ μέσου τῶν
 αἰῶνων (7).

Ἡ ἐξέγερση κατὰ τῶν Τούρκων ἄρχισε
 τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1821. Ὁ ξεσηκωμὸς, ἂν
 λάβει κανεὶς ὑπόψιν τοῦ τίς ἡμερομηνίες
 καὶ τὸν τρόπο τῆς ἐξεγέρσεως, δὲν ἔγινε

οὔτε ταυτόχρονα, σ' ὅλο τὸν Ἑλλαδικὸ χῶ-
 ρο, οὔτε κάτω ἀπὸ κάποια ἐνιαία ἡγεσία,
 ἀλλὰ σὲ ἀλλεπάλληλα στάδια καὶ σὲ διά-
 φορα μέρη τῆς χώρας καὶ ἔξω ἀπ' αὐτὴν,
 ἀπὸ Μολδαβίας μέχρι Ταινάρου.

Οἱ κατὰ τόπους ὁπλαρχηγοί, σὲ συνερ-
 γασία μὲ τοὺς τοπικοὺς προκρίτους καὶ δη-
 μογέροντες, ἔχοντας «σὰν πυξίδα» τὰ μηνύ-
 ματα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἄρχισαν τὸν
 ἀγῶνα σχεδὸν ἀπὸ μόνοι τους. Οἱ ἀμφιτα-
 λαντεύσεις, οἱ μεταξὺ τους δισταγμοὶ ἢ οἱ
 διαφωνίες, γιὰ τὸ ἄκαιρο ἢ τὸ πρόωρο τοῦ
 ἀγῶνα, ὁ τρόπος καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐξεγέρ-
 σεως, στάθηκαν μερικὲς ἀπ' τίς αἰτίες, ποῦ
 ἐνῶ ἡ ἔναρξιν εἶχε καθορισθεῖ ἀπ' τοὺς
 Φιλικούς γιὰ ὀρισμένο χρόνο, τελικὰ ἤρθε
 ἔτσι ὥστε ἀλλοῦ νὰ προηγηθεῖ καὶ ἀλλοῦ
 νὰ καθυστερήσει (8). Τὰ περιστατικὰ ὁμῶς
 αὐτὰ (9) καὶ ἀκόμα οἱ εἰδικότερες τοπικὲς
 - προσωπικὲς ἀντιθέσεις κλπ. κλπ. εὐνο-
 οῦσαν τὴν ἀνάπτυξιν τοπικῶν τάσεων γιὰ
 τὴ δημιουργία κάποιας, ἔστω καὶ προσωρι-
 νῆς, κεντρικῆς ἐξουσίας τοπικῆς, ἕνα εἴ-
 δος περιφερειακῆς διοικήσεως, ποῦ θάχε
 σκοπὸ νὰ ἐνδιαφερθεῖ καὶ νὰ ρυθμίσει μιὰ
 «γενικὴ εὐταξία καὶ τῆς, μὲ αὐτὴν, ἐξα-
 σφαλίσεως αἰσίας ἐκδόσεως τοῦ προκειμέ-
 νου ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τῆς σεδαστῆς ἐλευ-
 θερίας τοῦ ἀγῶνος» (10) καὶ συνετέλεσαν,
 «ἐν μέσῳ» τῆς ἀγωνίας γιὰ τὴν ἔκβαση καὶ
 τῆς προσπαθείας γιὰ τὴν ὀργάνωση καὶ
 τὴν εὐόδωσή του, στὴν κατάρτιση καὶ ψή-
 φισιν, τόσο στὴν Πελοπόννησο ὅσο καὶ στὴ
 Στερεά, τοπικῶν περιφερειακῶν συντα-
 γματικῶν κειμένων προσωρινοῦ χαρακτῆ-
 ρος, σὲ μιὰ προσπάθεια ὑποτυπώδους ἔστω
 κρατικῆς ὀργανώσεως καὶ πολιτικῆς χει-
 ραφετήσεως τοῦ διεξαγόμενου πλέον ἀ-
 γῶνα (11).

«Πάντα τὰ συντάγματα ταῦτα ἐθεσπίστη-
 σαν ὑπὸ συνελεύσεων τῶν προυχόντων καὶ
 δημογερόντων καὶ κατεῖχον περιορισμένην

τοπικὴν ἰσχὺν καὶ προσωρινὸν μόνον χαρακτῆρα. Ἀτελῆ ἀπὸ τυπικῆς ἀπόψεως δὲν ἦσαν ἐν τούτοις ταῦτα συντάγματα χωρῶν ἢ διαφόρων λαῶν, ἀλλὰ ἐπαρχιακοὶ θεσμοὶ τοῦ ἐνιαίου ἔθνους, οἵτινες ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν περιστάσεων γεννηθέντες, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῶσι μονίμως. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Δευτέρας ἐν Ἀστροῖς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως θεσπισθεῖσα κατάργησις των οὐδεμίαν ἀντίδρασιν συνήνευσεν. Τὸ μόνον σημαντικὸν παρ' αὐτοῖς ἦτο ἡ τάσις πρὸς ἐλευθερίαν καὶ αὐτοδιοίκησιν...» (12).

Ἀνάμεσα στὰ τοπικὰ αὐτὰ κείμενα περιφερειακοῦ χαρακτῆρος, τῶν ὁποίων ἡ σπουδαιότητα καὶ ἡ σημασία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία μόνο μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ «χρόνον», τίς συνθῆκες καὶ τίς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς τοὺς μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ καὶ ἀξιολογηθεῖ, σημαντικὴ καὶ ἰδιαιτέρως ἐξέχουσα θέση κατέχει, σὰν συνταγματικὸ πλεόν κείμενο, ἡ Νομικὴ Διάταξις τῆς Ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος ἢ Ὁργανισμὸς τοῦ Ἀρείου Πάγου - Γερουσίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ποὺ ψηφίστηκε στὰ Σάλλωνα τὴν 15 Νοεμβρίου 1821.

(Συνεχίζεται)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΕΣ — ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

(1) Οἱ φράσεις εἶναι παρμένες ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Προοιμίου τῆς Νομικῆς Διατάξεως, ὅπως περιλαμβάνονται στὴ συλλογὴ Α. Μάμουκα «τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ἥτοι συλλογὴ τῶν περὶ τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων καὶ ἄλλων ἐπισήμων πράξεων ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τέλους τοῦ 1832». Τόμος Α' 1839 σελ. 43 κ.έ.

(2) Κ. Α. Γεωργοπούλου: Στοιχεῖα συνταγματικοῦ δικαίου. Τόμος Α' Ἀθήναι 1968, σελ. 280, ὅπου ἀναφέρεται «Ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐκδηλώσεως τῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ἔνδοξοι ἡμῶν πρόγονοι ἀντιμετώπισαν ἐπιτα-

κτικῶς τὴν ἀνάγκην δημιουργίας κρατικῆς ὀργάνωσεως, ἡ ὁποία καὶ τὴν ἐνιαίαν διευθύνσιν τῆς ἀναληφθείσης προσπάθειας θὰ ἐξησφάλιζεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑπαναστάτας θὰ παρουσίαζεν εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον ὑπὸ μορφήν διάφορον τῆς τῶν ἀπλῶν στασιαστών».

(3) Κ. Παπαρρηγοπούλου: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμος 6ος, σελ. 32. «...ἡ δὲ Ἐπαναστάσις ἤρχισεν οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ διεξήχθη ἄνευ τῆς ἐν πολέμῳ τοσοῦτον ἀπαραιτήτου συμπυκνώσεως ἐκείνης (κυβερνήσεως) καὶ χειραγωγίας τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων». Ἐπίσης, στὴ σελίδα 35 «...οὐδέποτε ἐκτεσάμεθα κυβέρνησιν πράγματι χειραγωγήσαν τὰ κοινὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα καὶ τελειοφόρως προνοήσασαν καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν στρατιωτικῶν τοῦ ἔθνους δυνάμεων».

(3α) Κ. Παπαρρηγοπούλου: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμος 6ος, σελ. 30. «...ἀπόστολοι ἀξιούντες ὅτι ὁμιλοῦσι ἐν ὀνόματι μεγάλης δυνάμεως περιέτρεχον τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξήπτον τὰ πνεύματα ἀπ' ἄκρου αὐτῆς μέχρις ἄκρου».

(3β) Τὸ τραγοῦδι ποὺ τρεμόσβηνε στὰ χεῖλη τῶν σκλαβωμένων, καρτερώντας τὴν ἄγία μέρα τοῦ ξεσκιωμοῦ, ἔχοντας τὴν ἐλπίδα στὴν ἀμέριστο ὑποστήριξη τῆς Ρωσσίας, ἔλεγε: «Ἀκόμα τούτην ἀνοιξη, ραγιάδες - ραγιάδες — τοῦτο τὸ καλοκαίρι, Μωρῆ καὶ Ρούμελη — Ὡσπου νάρθει ὁ Μόσκοβος, ραγιάδες - ραγιάδες — νὰ φέρεי τ' σεφέρι, Μωρῆ καὶ Ρούμελη» (Σ. Μελά. Ὁ Παπφλέσσας).

(3γ) Κ. Παπαρρηγοπούλου: Ὅπως ἀναφέρομε παραπάνω, σελ. 31. «Ἡ πλάνη λοιπὸν καὶ ἡ εὐχὴ κατήντησε ἐνδημική. Εἰς μάτην ὁ Στρογγόνωφ διεβίβασε εἰς ἅπαντα τὰ προξενεῖα τῆς Ρωσσίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐγκύκλιον διαλαμβάνουσαν, ὅτι ἡ δύναμις αὕτη εἶναι παντελῶς ἀμέτοχος τῶν γενομένων. Εἰς μάτην αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος μετὰ τινος ἡμέρας ἀπεδοκίμασε τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Στρογγόνωφ διεκοῖνου τοῦτο τῇ 4)16 Ἀπριλίου διὰ νέας τοῦ ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν προξένους τῆς Ρωσσίας...» κλπ.

(3δ) Κ. Παπαρρηγοπούλου: «...ὅτε δὲ ἐπὶ τέλους ἐδέησε οἱ ἄνθρωποι νὰ διανοίξωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ Ἐπαναστάσις εἶχεν τοσοῦτον γε-

νικευθῇ καὶ εὐδοκιμήσῃ ὥστε ἡ παλινωδία κατέστη περιττή καὶ ἀδύνατος».

(4) Ἀπὸ τὸ Προοίμιο τῆς Νομικῆς Διατάξεως, Συλλογὴ Α. Μάμουκα, ὅπως προαναφέραμε. Ἀκόμα Ἡλία Κυριακοπούλου. «Τὰ συντάγματα τῆς Ἑλλάδος». Ἀθήναι 1960, σελῖς 640—658.

(5) Ἡ περικοπὴ ἀναφέρεται σὲ ἐπιφυλλίδα τῆς ἐφημερίδος ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Ἰούλιος 1966. Ἄρθρο σὲ δύο συνέχειες τοῦ Ε. Γ. Πρωτοψάλτη, «Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις».

(6) Ὅπως καὶ γιὰ τὴν περίπτωσιν τῆς σημειώσεως 5. Ἀπ' τὸ ἴδιο ἄρθρο τοῦ Ε. Γ. Πρωτοψάλτη. Ἐπίσης ἀναλυτικότερα γιὰ τὴν ὄργάνωσιν τοπικῆς διοικήσεως. Κ. Παπαρρηγοπούλου, τόμος 6ος, σελῖς 38.

(7) Ἀναλυτικότερα. Ἀθῶς Α. Τσοῦτσος. «Ἡ Νομικὴ Διάταξις τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος τῆς 15 Νοεμβρίου 1821» Περιοδικὸ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ, τόμος ΙΔ', ἀριθμὸς 1, σελίδες 29—48.

(8) Γιὰ τὸ πῶς καὶ ἀπὸ ποῦ ἄρχισε ὁ ἀγῶνας τοῦ 21 δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσουμε. Χάριν ὅμως τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας, καὶ μόνο, θὰ μνημονεύσουμε τὴν ἀναδρομὴν ποὺ κάνει ὁ Ε. Ζαχαρόπουλος, στὴν ἐφημερίδα ΦΩΚΙΚΟΣ ΛΑΟΣ, τεύχος 485, στὸν ἱστορικὸ Φιλήμονα — ποὺ ἀπὸ πολλοὺς θεωρεῖται ἡ σπουδαιότερη πηγὴ γιὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ '21 — καὶ ὅπου σημειώνει πῶς ἡ Μονὴ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ τῶν Σαλῶνων διεκδικεῖ, μαζὶ μὲ τὴν Ἀγία Λαύρα, τὰ πρωτεῖα στὴν ἐξέγερσιν.

Ἐπίσης Γ. Ν. Κουτσοκλένη. Τὸ Μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία Παρνασσίδας, 1976, σελ. 76—84 ὅπου ὁ συγγραφέας μὲ τεκμηριωμένες ἀπόψεις ἀναφέρεται στὸ χρονικὸ τῆς ἐθνεγερσίας στὴ Φωκίδα ὑπογραμμίζοντας τὴν ἀπὸ τοὺς Φιλικούς (Ἡσαΐα, Πανουργιά, Ἀνδρουτσο, κλπ.) ἀποφασισμένην στὴν Πόλιν καὶ προγραμματισμένην στὴ Λευκάδα ἐξέγερσιν καὶ τὸ ρόλο τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Προφήτη Ἡλία στὸ ξεσηκωμό. Εἰδικὰ γι' αὐτὸ στὴ σελίδα 76 ἀναφέρει: «...τὸ Μοναστήρι μας (ἐννοεῖ τὸ Μοναστήρι Προφήτη Ἡλία Φωκίδας) ἔπαιξε

τὸν ἴδιον ρόλο στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα ποὺ ἔπαιξε ἡ Ἀγία Λαύρα στὸ Μωρηά...».

(9) Ἀναλυτικότερα Γ. Δ. Δασκαλάκη. Ἑλληνικὴ Συνταγματικὴ ἱστορία, 1821—1835, Ἀθήναι 1952, σελῖς 23 κ.έ.

(10) Πράξις τῆς Συνελεύσεως τῶν Κατεζῶν 1821 εἰς Κώδικα Θέμιδος 1821—1831, σελῖς 1.

(11) Σὰν τέτοια τοπικὰ «συνταγματικὰ» κείμενα ἀναφέρονται τὰ παρακάτω:

Α) Στὴ Στερεά:

Αα) Ὁ Ὄργανισμὸς τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἢ τὸ Σύνταγμα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τῆς 4ης Νοεμβρίου 1821.

Αβ) Ἡ Νομικὴ Διάταξις τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος τῆς 15ης Νοεμβρίου 1821 στὴν ὁποία καὶ ἀναφερόμαστε.

Β) Στὴν Πελοπόννησο:

Βα) Ἡ Γερουσία τῆς Μεσσηνίας τῆς 25.3. 1821.

Ββ) Ἡ πράξις τῆς Συνελεύσεως τῶν Κατεζῶν τῆς 26.5.1821.

Βγ) Ὁ Γενικὸς Ὄργανισμὸς Πελοποννήσου τοῦ Αὐγούστου 1821.

Βδ) Ὁ Ὄργανισμὸς τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1821.

Γ) Στὰ νησιά τοῦ Ἰονίου:

Γα) Τὸ Σύνταγμα ποὺ ἀπορρέει ἀπ' τὴ Συνθήκην Ρωσσίας καὶ Τουρκίας τῆς 21 Μαρτίου 1821.

Γβ) Τὸ Σύνταγμα τῶν Ἰονίων Νήσων τοῦ 1803 καὶ

Γγ) Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1817 ποὺ ἀπόρρεε ἀπὸ τὴ Συνθήκην τῶν Παρισίων τῆς 5 Νοεμβρίου 1815.

(Ἀναλυτικότερα Γ. Δ. Δασκαλάκη. Ἑλληνικὴ συνταγματικὴ ἱστορία 1821—1935, Ἀθήναι 1952, σελῖς 27 κ.έ.

Ἐπίσης Κ. Α. Γεωργοπούλου. Στοιχεῖα συνταγματικοῦ δικαίου, Ἀθήναι, 1968, τόμος Α', σελῖς 280 κ.έ.).

(12) Γ. Δ. Δασκαλάκη. Ὅπως ἀναφέρουμε παραπάνω.

ΜΑΡΙΑ ΠΕΝΤΑΓΙΩΤΙΣΣΑ

Ὁ θνητὸς σταυραετὸς τοῦ Παρνασσοῦ
Ἀλήθεια καὶ θρῦδος γύρω ἀπὸ τὴ μορφὴ της

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΡΑΠΤΗ
Φιλολόγου Καθηγητοῦ

Στὰ Σάλωνα σφάζουν ἀρνιά
καὶ στὸ Χρυσὸ κριάρια
καὶ στῆς Μαρίας τὴν ποδιά
σφάζονται παλληκάρια!

Ἀλήθεια, πόση καλλονή, πόση λεβεντιά,
πόση χάρη καὶ γοητεία πρέπει νὰ εἶχε αὐ-
τὴ ἡ θρυλικὴ Μαρία, ὥστε νὰ σφάζωνται
καὶ νὰ χάνωνται τὰ παλληκάρια γιὰ χά-
ρη της! Δὲν εἶναι βέβαια ἡ πρώτη οὔτε ἡ
μόνη φορὰ πού ἡ λαϊκὴ μας μοῦσα ἐξυμνεῖ
μιά γυναικεῖα μορφὴ, πού εἶχε τόσο θέλγη-
τρο καὶ τόση δύναμη ἐπιβολῆς καὶ τόσο ἡ-
ρωϊκὸ στοιχεῖο στὸ αἷμα της καὶ στὰ στήθη
της, ὥστε νὰ κἀνὴ τοὺς ἄνδρες σκλάβους
στὰ πόδια της. Ἦδη, πρὶν ἀπὸ τὴ Μαρία,
εἶχε ὑμνήσει μιὰν ἄλλη περίφημη Ἑλλη-
νίδα, πού μποροῦσε νὰ τιθασεὺν ἓνα θηρίο
ἀνήμερο.

Βασιλικὴ προστάζει Βεζύρ' Ἀλῆ πασᾶ:
Βάλ'τε φωτιά στὰ τόπια, κάψτε τὰ Γιάν-
νενα!

Ὁ φοβερός Ἀλῆς, πού τὸν ἔτρεμαν οἱ
πάντες, γινόταν ἀρνάκι μπρὸς στὴ Βασι-
λικὴ καὶ ἐκτελοῦσε τίς διαταγές της. Ἀλ-
λὰ καὶ πρὶν ἀπ' τὴ Βασιλικὴ ἄλλη Ἑλλη-
νίδα, ἡ περίφημη κόρη τῶν Χοντρογιαν-
ναίων, ἀπὸ τὰ Μαζέικα τῶν Καλαβρύτων,
εἶχε τόση ὑπερηφάνεια καὶ τόσον ἡρωϊσμό,
ὥστε νὰ ἀψηφᾷ τὸ Βοεβόδα καὶ τὸν Κατῆ

πού τῆς ἐπιβουλεύονταν τὴν ὁμορφιά της:

Στὸ εἶπα περδικούλα μου - Χοντρογιαν-
νοπούλα μου
μὴν παραστολίζεσαι, σιέσαι καὶ λυγίζε-
σαι
τ' εἶν' ὁ βοεβόδας ἐδῶ κι ὁ κατῆς μέσ
στὸ χωριὸ
Κεῖνη τὸ παράκουσε, μέσα πῆγε κι ἄλ-
λαξε.

Σ' αὐτὴ τὴ χορεία τῶν ὡραίων καὶ συ-
νάμα ἡρωϊκῶν γυναικῶν, πού συνδύαζαν τὸ
ἔρωτικὸ καὶ ἡρωϊκὸ στοιχεῖο, ἀνήκει καὶ
ἡ δική μας Μαρία ἀπ' τοὺς Πενταγιούς.
Ἐξῆσε καὶ ἔδρασε στὰ μέσα τοῦ περασμέ-
νου αἰῶνος στὴν περιοχὴ Παρνασσίδος καὶ
Δωρίδος, τὸ δὲ πέρασμά της ἀφῆσε ἐποχή.
Γύρω ἀπ' τ' ὄνομά της, τὴ μορφὴ της καὶ
τὴ ζωὴ της πλάστηκαν θρύλοι καὶ παρα-
δόσεις πολλές, ὥστε εἶναι δύσκολο νὰ δια-
κρίνη κανεὶς σήμερα τί ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀ-
λήθεια καὶ τί μῦθος. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δημο-
τικὴ μοῦσα, τῆς ἀφιέρωσε ὡραιότατο ποίη-
μα καὶ ὁ μεγάλος μας Παλαμᾶς. Ὁ δὲ Καρ-
καδίτσας, πού τὴν ἐγνώρισε προσωπικῶς
στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς της καὶ ἄ-
κουσε ἀπ' τὸ στόμα τῆς ἴδιας τὴν ἱστορία
της, ἔγραψε δλόκληρο λαϊκὸ μυθιστόρημα
γι' αὐτήν.

Γοητευμένοι κι ἐμεῖς ἀπὸ τὴ μορφὴ της,
ὅταν πρὸ διετίας τοποθετηθήκαμε στὸ Γυ-

μνάσιο Εὐπαλίου, κάμαμε ἐπιτόπια ἔρευνα στὴν περιοχή, ἀναζητήσαμε παλιούς γέροντες, πού ἐνδεχομένως τὴν εἶχαν προλάβει στὴ ζωὴ ἢ εἶχαν ἀκούσει περισσότερα γι' αὐτήν, ἀφοῦ στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνος πού πέθανε ἡ Μαρία, θὰ εἶχαν γεννηθῇ οἱ σημερινοὶ ὑπερήλικες, συζητήσαμε μαζί τους, εἶδαμε τὸ ποίημα τοῦ Παλαμᾶ, τὸ διήγημα τοῦ Καρκαβίτσα καὶ ἄλλα σχετικὰ δημοσιεύματα. Οἱ μαρτυρίες πού πήραμε εἶναι θέβαια μεταξύ τους ἀντιφατικές καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενες. Ὡστόσο μπορεῖ κανεὶς ἀπ' αὐτὲς νὰ σχεδιάσῃ ἓνα πορτραῖτο τῆς Μαρίας, πού νὰ προσεγγίξῃ κάπως, περισσότερο ἢ λιγότερο, στὸ ἀληθινό. Αὐτὸ συμβαίνει: ἄλλωστε μὲ πολλὲς ἱστορικὲς μορφές, οἱ ὁποῖες, ἐπειδὴ ἀκριδῶς ἦταν πολὺ ἱστορικὲς καὶ πολὺ δυναμικὲς, περιβλήθηκαν, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, μὲ τὴν ἀχλὺ τοῦ θρύλου.

Ἡ Μαρία, λοιπόν, καταγόταν ἀπ' τοὺς Πενταγιούς, τὸ γνωστὸ καὶ συμπαθητικὸ χωριουδάκι τῆς Δωρίδος. Πρέπει νὰ γεννηθῇκε ἐκεῖ λίγο μετὰ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ Εἰκοσιένα. Ἦταν κόρη γραμματοδιδασκάλου τῆς περιοχῆς (κατ' ἄλλους ὁ πατέρας τῆς ἦταν παπᾶς καὶ δάσκαλος ταυτοχρόνως), γι' αὐτὸ στὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀποκαλεῖται συχνὰ δασκαλοπούλα:

«Μικρὴ δασκαλοπούλα, γιὰ σένα γινῆκαν οὐλά...».

Ἀπ' αὐτό, ἴσως, λένε μερικοὶ ὅτι τὸ ἐπίθετο τοῦ πατέρα τῆς ἦταν Δασκαλόπουλος. Τέτοιο ὅμως ὄνομα δὲν ὑπάρχει στὰ Μητρῶα καὶ τὰ Δημοτολόγια τῶν Πενταγιῶν. Τὸ πραγματικὸ ἐπίθετο τοῦ πατέρα τῆς παραμένει ἄγνωστο. Ἐξακριβωμένο εἶναι ὅτι εἶχε μεγαλύτερο ἀδελφόν, τὸ Θανάση καὶ μικρότερη ἀδελφή, τὴν Ἀσήμω (;).

Οἱ μαρτυρίες συγκλίνουν ἐπίσης στὸ ὅτι ἔμεινε ὀρφανὴ ἀπὸ μικρῇ, τὴ δὲ προστασία τῆς, καθὼς καὶ τῆς ἀδελφῆς τῆς, ἀνέ-

λαβε ὁ Θανάσης, πού ἦταν στὸ χωριὸ «νοικοκύρης» δηλ. εὐκατάστατος, μὲ χωράφια, ἀμπέλια, ζῶα, σοδεῖς.

Κατὰ τὴ μαρτυρία ὅσων τὴν ἐγνώρισαν καὶ κατὰ τὴ φήμη, ἡ Μαρία ἦταν ὁμολογουμένως ἔκπαγλα ὥραια, κούκλα σωστή, λεβεντόκορμη καὶ περιζήτητη ὡς νύφη. Παραλλήλως ὅμως ἐρωτύλα καὶ ζωηρή, ιδιότητες πού δὲν συγχωροῦσαν τὰ αὐστηρότατα ἦθη τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐποχῆς. Κάποτε λοιπὸν ἡ Μαρία, σὲ ἡλικία δεκαῆξι ἢ δεκαεπτὰ ἐτῶν, συνδέθηκε αἰσθηματικῶς μὲ νεαρὸ συγχωριανὸ τῆς, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἦταν, κατ' ἄλλους Τουρκάκης, κατ' ἄλλους Σταυράκης. Προτιμοῦμε τὸ δεύτερο, ὡς ἐλληνοπρεπέστερο. Ὁ δεσμὸς δὲν μποροῦσε νὰ μείνῃ γιὰ πολὺ κρυφὸς στὴ μικρὴ καὶ αὐστηρὴ κοινωνία τῶν Πενταγιῶν. Ἀποκαλύφθηκε γρήγορα καὶ ἰσοδυναμοῦσε μὲ σκάνδαλο. Τὸ χωριὸ δούϊξε. Ὁ Θανάσης τὸ ἔμαθε τελευταῖος — ὁ σύζυγος καὶ ὁ ἀδελφὸς τὰ μαθαίνουν τελευταῖοι — ἔξεμάνῃ καὶ ζήτησε ἄμεση ἀποκατάστασι καὶ νομιμοποίηση τῶν σχέσεων. Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν ὑπερβολικὰ συμφεροντολόγος ἀξίωσε ἀπὸ τὸ γαμπρὸ νὰ «κλέψῃ» τὴ νύφη, τύποις μὲν γιὰ νὰ φανῇ στὸ χωριὸ ὅτι αὐτὸς δὲν ἤξερε τίποτε καὶ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ τιμὴ του, πράγματι δὲ γιὰ νὰ μὴ ὑποχρεωθῇ νὰ δώσῃ προῖκα στὴν ἀδελφή του, ἀφοῦ οἱ «κλεμένες» δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ ζητήσουν προῖκα. Ὁ Σταυράκης ὅμως ἀντέτεινε ὅτι χωρὶς προῖκα δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ ζήσῃ τὴ σύζυγο, ἀφοῦ εἶναι ἀμούστακος, ἀπραγός, ἀνεπάγγελτος καὶ τὸ μόνο πού ξέρει εἶναι νὰ παίζει φλογέρα. Ἡ Μαρία ἀγανάκτησε καὶ ἀηδίασε καὶ τοὺς δύο: τὸν συμφεροντολόγο ἀδελφόν καὶ τὸν μικρόψυχο καὶ ἄνανδρο γαμπρό. Καὶ σὲ μιὰ τελευταία συνάντησι πού εἶχαν οἱ τρεῖς στὸν Ἀϊ-Γιάννη, ἔξω ἀπ' τοὺς Πενταγιούς, γιὰ τὸν διακανονισμὸ τοῦ ζητήματος, ἔγινε τὸ κακό. Δὲν ἐπιτεύχθηκε συμφωνία, ἦρθαν σὲ

λογομαχία και σέ συμπλοκή, με αποτέλεσμα νά σκοτωθῇ ὁ Θανάσης ἀπὸ τὸν ἀμυνόμενον Σταυράκη ἢ ἀπὸ τὴν ἀδελφή του ἢ, κατ' ἄλλους, ἀπὸ τὸ Σταυράκη τῇ προτροπῇ τῆς Μαρίας. Καὶ τὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν εἶναι ξεκαθαρισμένο.

Ἔτσι ἡ ἄλλοιῳς ἡ Μαρία δὲν μπορούσε νὰ ζήσει πιά στὸ χωριό. Ἦταν αὐτοῦργος — φυσικὴ ἢ ἠθικὴ — ἐνὸς φόγου καὶ — τὸ ἀκόμη σπουδαιότερο — ἦταν «αἰκουσμένη» δηλαδή ἡ ἠθικὴ τῆς ὑπόστασι ἐτίθετο ἐν ἀμφιβολίῃ. Ἐπραξε λοιπόν, ὅ,τι ἔκαναν οἱ περισσότεροί φυγόδοικοι τῆς ἐποχῆς. Πῆρε τὰ βουνὰ καὶ βγῆκε στὸ κλαρί. Αὐτὸ τὸ πράγμα ἦταν τότε πάρα πολὺ συνηθισμένο. Ἦταν τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, τὰ χρόνια τοῦ Ὁθωνος, ποὺ ἡ μικρὴ Ἑλλάς ἐληστοκρατεῖτο. Τὸ κράτος τοῦ νόμου δὲν εἶχε ἐμπεδωθῇ καὶ ὅποιοςδήποτε εἶχε δοσοληψίες μετὰ τὸν νόμο ἢ καταδιώκετο ἀπὸ τὴν Ἀστυνομία ἔβγαινε στὸ κλαρί καὶ γινόταν ληστής ἢ, ἐπὶ τὸ εὐπρεπέστερον, «ἱππότης τῶν ὀρέων». Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ ὀργάνωση τῆς Χωροφυλακῆς ἦταν ὑποτυπώδης, τὰ συγκοινωνιακὰ καὶ τηλεπικοινωνιακὰ μέσα πρωτόγονα ἀκόμη, ἡ πολιτεία δὲν μπορούσε νὰ ἐπιβληθῇ στοὺς ληστές. Τὰ καταφύγια τους (λημέρια) πάνω στὰ βουνὰ ἦταν ἀπρόσιτα, οἱ δὲ ἀναμετρήσεις τους μετὰ ἀποσπάσματα στρατοῦ καὶ Χωροφυλακῆς ἀπέβαιναν πολλὲς φορές ὑπὲρ τῶν ληστῶν, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ κατεξευτελίζεται τὸ κράτος. Ζοῦσαν ἀρπάζοντας μέλη πλουσίων οἰκογενειῶν καὶ ζητῶντας κατόπιν λύτρα ἢ ἀπειλῶντας, ἄλλοιῳς, νὰ σκοτώσουν τὸν ὄμιον, ὅπως ἀκριβῶς κάνουν οἱ σημερινοὶ ἀεροπειραταί, καθὼς καὶ οἱ ἀντάρτες τῶν πόλεων.

Μερικοὶ ἀπὸ κείνους τοὺς «ἱππότες τῶν ὀρέων» ἦταν πράγματι ἱπποτικοί. Λεηλατοῦσαν κακοὺς πλουσίους καὶ βοηθοῦσαν ἀ-

ναξιοπαθοῦντες φτωχοὺς. Ἄλλοι ὅμως ἦταν ληστοσυμμορίτες καὶ ἔκαναν ἀπάνθρωπες πράξεις, ἀπ' τὶς ὁποῖες συγκλονίζόταν τὸ πανελλήνιο.

Τὰ βουνὰ τῆς Φωκίδος ἰδιαίτερα ἦταν τότε — δεύτερο ἡμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος — γεμάτα ἀπὸ ληστές. Μερικῶν τὰ ὀνόματα ἔμειναν θρυλικά: Νταβέλης - Γιαγκούλας - Κακαράπης - Καλαμπαλίκης.

Νὰ βγῇ λοιπὸν ἕνας ἄντρας στὸ βουνὸ ἦταν τότε κάτι τὸ πολὺ συνηθισμένο. Ἦταν σὰν συνέχεια τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν.

Νὰ βγῇ ὅμως γυναῖκα στὸ βουνὸ καὶ νὰ γίνῃ κλέφτισσα, ἀντάρτισσα, λησταρχίνα, ἦταν κάτι τὸ πρωτάκουστο. Αὐτὸ τὸ πρωτάκουστο ἀπετόλμησε ἡ Μαρία. Μέσα σὲ λίγον καιρὸ ἐξελίχθηκε ὄχι σὲ ἀπλὴ ἀντάρτισσα ἀλλὰ σὲ *καπετάνισσα*, σὲ ἀρχηγὸ δηλ. ληστοσυμμορίας ποὺ εἶχε ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἄλλους ληστές, ἄντρες ληστές, στοὺς ὁποίους εἶχε ἐπιβληθῇ ἀπολύτως, ὄχι μόνο χάρι στὴν ὁμορφιά τῆς, ἀλλὰ καὶ χάρι στὰ πραγματικὰ ἡγετικά προσόντα ποὺ εἶχε. Τὰ παλληκάρια αὐτὰ τῆς Μαρίας ἦταν ἔτοιμα σ' ἕνα νεῦμα τῆς νὰ πέσουν στὴ φωτιά. Νὸ κάνουν ἐπιδρομές, ἀρπαγές, ἀπαγωγές, νὰ συγκρουθοῦν μετὰ ἀποσπάσματα χωροφυλακῆς, νὰ διακινδυνεύσουν καὶ νὰ σκοτωθοῦν γιὰ χατήρι τῆς. Πολλὰ ἀπὸ τὰ παλληκάρια αὐτὰ τὴν εἶχαν ἐρωτευθῇ παράφορα, σφάζονταν στὴν κυριολεξία γιὰ χατήρι τῆς, μπρὸς στὰ μάτια τῆς, στὴν ποδιά τῆς, στὴν κεντισμένη τῆς ποδιά, ἢ ἴδια ὅμως δὲν ἔδινε τὴν καρδιά τῆς σὲ κανέναν. Ἀπὸ δῶ πάντως βγῆκε τὸ γνωστὸ δημοτικὸ τραγούδι «Στῆς Μαρίας τὴν ποδιά...».

Ἡ Μαρία στὶς ἀναπόφευκτες συγκρούσεις τῆς μετὰ ἄλλες συμμορίες ἢ μετὰ τὴ Χωροφυλακὴ ἀπέφευγε ὅσο μπορούσε τὴν αἰματοχυσία, λέγεται δὲ ὅτι ἡ ἴδια στὴ διάρκειά τῆς ληστρικῆς τῆς ζωῆς δὲ σκότωσε

ποτέ άνθρωπο, δὲν ἔθαψε ποτέ τὰ χέρια της μὲ αἷμα. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν κάποτε, ἀργότερα, πιάστηκε καὶ παραπέμφθηκε στὸ Κακουργιοδικεῖο δικάστηκε μόνο «ἐπὶ ληστεία», ὄχι «ἐπὶ φόνο», καὶ κρίθηκε μὲ ἐπιείκεια.

Πεδίῳ δράσεώς της ἦταν στὴν ἀρχὴ τὰ Βαρδούσια καὶ τὰ βουνὰ γύρω ἀπὸ τοὺς Πενταγιούς. Ἐπειτα πέρασε στὴ Γκιώνα καὶ τέλος στὸν Παρνασσό, ὅπου εἶχε τὴ μεγαλύτερη δρᾶσι. Ἐγινε ὁ θηλυκὸς σταυραετὸς τοῦ Παρνασσοῦ.

Ἦταν τόση ἡ γοητεία καὶ ἡ ἐπιβολὴ ποὺ ἀσχοῦσε ὥστε, λέγεται, ὅταν στέλνονταν ἀποσπάσματα ἐναντίον της, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ ἀποσπάσματος γοητεύονταν ἀπ' τὴν παλληκαριά καὶ τὴ λεβεντιά της καὶ ἐνῶ εἶχαν σταλῇ νὰ τὴν κυνηγήσουν καὶ νὰ τὴν πιάσουν, κατέθεταν τὰ ὅπλα καὶ προσχωροῦσαν σ' αὐτήν.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀνδραγαθήματά της ποὺ διέσωσε ἡ παράδοση, ἄλλα ἀληθινά, ἄλλα ὄχι, παραθέτουμε ἕνα χαρακτηριστικόν. Συνέβη τότε ποὺ πρωτοβγήκε ἡ Μαρία στὸ κλαρί καὶ βούϊζαν οἱ Πενταγιοὶ καὶ τὰ περὶχωρα:

— Στὸν τόπο ὁρέ!

Ὁ Σταυράκης ποὺ κατέβαινε μὲ τὸ μουλάρι του ἀπ' τὴ βουνοπλαγιά στάθηκε τρομαγμένος. Εἶχε πέσει σὲ χέρια ληστοσυμμορίας.

— Ἐσύ δὲν εἶσαι ὁ Σταυράκης ἀπ' τοὺς Πενταγιούς;

— Ἐγὼ εἶμαι, ἀποκρίθηκε φοβισμένος.

Δύο ληστὲς τὸν εἶχαν πιάσει, ποὺ εἶχαν πεταχτῇ ξαφνικὰ ἀπὸ κάτι θατομουριές καὶ τὸν εἶχαν ζώσει δεξιά - ἀριστερά. Ὁ Σταυράκης, παιδὶ ἀμούσταχο καὶ δειλὸ, εἶχε σταθῇ τρομοκρατημένος. Δὲν τοὺς ἤξερε τοὺς δύο ληστὲς. Ἴσως νὰ ἦταν ληστοφυγόδικοι ἀπ' τὴν Ἀράχωβα, τὴ Λειβαδιά, τὸ Λιδωρίκι. Ἴσως νὰ ἦταν καὶ Μωραῖτες, ποὺ εἶχαν περάσει τὸν Κορινθιακόν,

βγήκαν στὴν Ἰτέα καὶ συνέχιζαν τὴ δρᾶσι τους στὴ Ρούμελη.

— Δὲν ἔχω λεφτά... ψιθύρισε κατάχλωμος ὁ Σταυράκης. Τσοπανόπουλο εἶμαι... Δὲν ἔχω περιουσία. Ἄν μὲ πιάσατε γιὰ λύτρα δὲν ἔχω, οὔτε καὶ συγγενολοὶ ἔχω γιὰ νὰ πληρώσω.

Τὰ μάτια του εἶχαν δακρύσει. Ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς δύο ληστὲς τὸν κοίταξε περιφρονητικά. Ἐπειτα σφύριξε συνηματικά τρεῖς φορές. Στὸ σφύριγμά του ἀκούστηκε μιὰ ἀπάντησι πάλι μὲ σφύριγμα. Κι ἀμέσως ὕστερα μιὰ γυναικεῖα φωνὴ ποὺ ἔλεγε: Ἐρχομαι;... Ὁ Σταυράκης πῆρε θάρρος. Εἶχε γνωρίσει τὴ φωνὴ τῆς Μαρίας τῆς Δασκαλοπούλας. Καὶ ἡ Μαρία φάνηκε πράγματι. Λεβέντισσα πραγματικὴ, λυγερόκορμη, ντυμένη φουστανέλλες, γιλέκο καὶ φέσι καὶ ὀπλισμένη. Πίσω της ἔρχόταν ἕνας τρίτος ληστής, κρατῶντας ἕνα μπόγο. — Μαρία! πῆγε νὰ πῇ ὁ Σταυράκης, μὰ δὲν πρόλαβε. Ἐνα ράπισμα τῆς Μαρίας τὸν ἔκανε νὰ χάσῃ τὴν ἰσορροπία του καὶ νὰ πέσῃ στὸ χῶμα.

— Σήκω ἀπάνω, ὁρὲ... τὸν πρόσταξε ἐκείνη.

— Μαρία γιατί μὲ χτυπᾷς; ρώτησε φοβισμένος ὁ Σταυράκης, ἐνῶ σηκωνόταν.

— Καὶ νὰ μὲ εὐχαριστᾷς ποὺ δὲ σοῦ τὴν ἄναψα, χτικιάρη, τοῦ εἶπε. Ἐσύ 'σαι ἡ ἀφορμὴ ποὺ βγήκα στὸ κλαρί. Σὰν ἤρθε ὁ ἀδελφός μου νὰ σοῦ θυμίσει τὸ χρέος σου, ξέχασες πῶς εἶσαι ἄντρας, πῶς φορᾷς φουστανέλλα καὶ γίνηκες δειλός, σὰ γυναῖκα. Φτοῦ σου. Ὑστερα γύρισε στοὺς συντρόφους της;

— Θάπρεπε νὰ τὸν σκοτώσω, εἶπε, ἀλλὰ προτιμῶ νὰ τὸν ρεζιλέψω. Θὰ τὸν γδύσετε, θὰ τοῦ φορέσετε τὰ γυναικεῖα ροῦχα, ποὺ εἶναι στὸ μπόγο, θὰ τοῦ κρεμάσετε τὸ χαρτόνι στὸ λαιμὸ καὶ θὰ πάη ἔτσι στοὺς Πενταγιούς.

Οἱ ληστὲς ἐκτέλεσαν ἀμέσως τὴ διατα-

Η ΘΕΙΑ ΑΝΘΗ ΠΕΘΑΙΝΕΙ

(ἔθιμα περιοχῆς Ἀμφίσης)

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗ

Ἡ Ζωῖτσα σιγύρισε τὸ σπῖτι της διαστικά, ἔρριξε μιὰ ματιὰ γύρω, ἔβγαλε τὴν μπροστοποδιά της καὶ ἔφυγε διαστική.

Μιὰ δλόκληρη ζωὴ εἶχε περάσει ἔχοντας γιὰ συντροφιά καὶ ἀχώριστη φίλη της μιὰ συγγένισά της, τὴ θεία Ἀνθή. Σ' αὐτὴ ξεφορτωνόταν ὅλες τὶς πίκρες κ' ὅλα της τὰ θάσανα καὶ κείνη πάντα ἦταν πρόθυμη νὰ τὰ δεχθεῖ καὶ νὰ μοιρασθεῖ μαζί της κάθε πόνο. Τώρα ὅμως ἦταν ἐτοιμοθάνατοι.

Πηγαίνοντας, εἶδε στὸ δρόμο, βαρυφορτωμένη ἀπ' τοὺς χρόνους καὶ θάσανα, τὴ θεία Βασιλικὴ πού γύριζε.

— Γειά σου, θεία Βασιλική.

— Γειά σου παιδάκι μου, τί κάνεις;

— Τί νὰ κάνω θειά; νά! πάω νὰ δῶ τὴ θειά Ἀνθή. Πῶς πάει;

— Τί νὰ πάει; Βάραινε πολὺ. Θὰ μᾶς φύγει μὲ τὸ σούρωπο, μαζί μὲ τὸν ἥλιο. Θὰ

ξενοιαστεῖ ἡ κακομοῖρα, παιδεύεται τόσον καιρὸ τώρα.

— Τώρα πού φεύγει θειά Βασιλική, τώρα ἔρχονται στὸ νοῦ μου τὰ τόσα καλὰ της. Ἦταν καλὴ ἡ θειά Ἀνθή. Ποτὲ δὲν πείραξε κανένα. Σκοποῦς στὴ ζωὴ της εἶχε τὸ σπῖτι της καὶ τὰ παιδιά της, ἀπὸ τὴ μιὰ πάντα, καὶ τοὺς φτωχοὺς ἀπ' τὴν ἄλλη.

— Καλὰ λὲς Ζωῖτσα μου. Θυμᾶμαι καὶ γὼ στίς δύσκολες κείνες μέρες τῆς κατοχῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄλλο καιρὸ, μέχρι ξεχωριστὸ καλύβι καὶ ξεχωριστὰ στρωσίδια εἶχε γιὰ νὰ ξεκουράζονται καὶ νὰ ξεσταίνονται οἱ ζητιᾶνοι πού γύριζαν. Ποιὸς πέρασε ἀπ' τὸ χωριὸ μας καὶ δὲν πῆρε βοήθεια ἀπ' τὸ χέρι της;

— Ἔτσι εἶναι, θειά.

— Ἀλλὰ πολλὰ εἶπαμε. Ἄς πεταχτῶ μιὰ στιγμὴ στὸ σπῖτι νὰ κ'μανταρίσω τὰ ζωντανὰ καὶ νὰ μαζέψω τὶς κόττες, γιὰ νὰ

γῇ της. Σὲ λίγα λεπτὰ τοῦ ἔδγαλαν τὴ φουστανέλλα καὶ τὸν ἔντυσαν γυναικεῖα. Ἡ ἴδια ἡ Μαρία κατόπιν τοῦ πέρασε ἓνα χοντρὸ χαρτόνι στὸ λαιμό, πάνω στὸ ὁποῖο ἦταν γραμμένο τὸ ὄνομα: ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ.

— Κατάλαβες Σταυρούλα; τοῦ εἶπε κατόπιν κοροϊδευτικά. Ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς δὲν εἶσαι πιὰ Σταυράκης. Σταυρούλα θὰ σὲ λένε, θὰ φτάσης ἔτσι στὸ χωριό, θὰ σὲ παρακολουθοῦμε ἀπὸ πίσω. Ἄν δὲ φτάσης ἔτσι, μὲ τὴν ταμπέλα στὸ λαιμό, χάθηκες. Ἄντε στὸ καλὸ Σταυρούλα, ἀφοῦ δὲν ἤσουν ἀξιὸς νὰ λέγεσαι Σταυράκης.

Τὸν ἀνεβόασε πάλι στὸ μουλάρι του καὶ τὸν ἔδιωξαν.

Ἐκεῖνος ἔκλαιγε καὶ εἶχε χάσει τὴ μι-

λιά του. Μέσα του ὅμως καταλάβαινε ὅτι τὴν ἄξιζε τὴν τιμωρία..

Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη πράξι πού ἔκανε ἀρχίζοντας τὴ ληστρικὴ της ζωὴ ἡ Μαρία Πενταγιώτισσα. Ὁχι φόνος, ὄχι ληστεία, ὄχι ζωοκλοπὴ. Μιὰ πράξι πού ὑπαγόρευε ἡ πληγωμένη της ὑπερηφάνεια. Ἔτσι περήφανη ἔζησε ὅλη της τὴ ζωὴ καὶ γι' αὐτὴ τὴν ὑπερηφάνεια ἐμφανίστηκε ἀργότερα στὸ Δικαστήριο, νὰ δώση λόγο γιὰ τὶς πράξεις της. Καὶ ὅπως ἡ ἀρχαία Φρόνη ἀφόπλισε καὶ αὐτὴ τοὺς δικαστὰς μὲ τὴν ὑπερηφάνεια, τὴν ἀρχοντιά καὶ τὴν ὁμορφιά της.

Αὐτὰ τὰ γνωρίσματά της ὕμνησε ἡ λαϊκὴ μοῦσα καὶ χάρι σ' αὐτὰ τὴν ἀποθανάτισε.

βρεθῶ κοντά της σάν φύγει.

Ξεκίνησε, ἀλλὰ περνώντας ἀπ' τῇ «Ρά-
χη», πού ἦταν ἡ πλατεία τοῦ χωριοῦ, σω-
στό μπαλκόνι, στάθηκε κι' ἀγνάντεψε. Ἄ-
φησε τῇ ματιὰ της νὰ χαϊδέψει τίς γύρω
πλαγιές πού ἦταν καταπράσινες. Εἶχε
φροντίσει γι' αὐτὸ ὁ Μάης. Ἀριστερὰ πέ-
ρα ἦταν ὁ κέδρος, δεξιὰ, κοντότερα, τὸ
πεῦκο, στὸ βάθος τὸ πουργάρι, ἀλλαγμένο
ἀπ' τὸ πολὺ ροδάμι, καὶ πιὸ κεῖ τὸ σπάρ-
το τὸ κατακίτρινο, πού ἔστειλε πλούσια
τὸ ἄρωμά του. Κάτω στὰ πόδια της ἀπλω-
νόταν ὁ ἐλαίωνας, ἡμερη θολούρα. Ἐλιές,
ἐλιές πολλές, ἀμέτρητες, σωστή θάλασσα,
κι' ὅλες ἀνθισμένες. Τὸ ἀνοιξιάτικο ἀερά-
κι σήκωνε τῇ γύρῃ, σύννεφα κίτρινα, καὶ
οἱ κυματισμοὶ της σ' ἔκαναν νὰ πιστεύεις
πὼς μπροστά σου ἀπλωνόταν θάλασσα.

Οἱ καρδερίνες πάνω στὸν πεῦκο καὶ
στὸ διπλανὸ πλάτανο ἔφελναν τὸ τραγού-
δι τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνοιξῆς καὶ ἓνα μπου-
λούκι περιστέρια ἔγραφε κύκλους ὅλο χά-
ρη καὶ ὁμορφιά.

«Τούτῃ γῆς πού τὴν πατοῦμε
ἐδῶ μέσα θεὸ νὰ μποῦμε
Τούτῃ γῆς μὲ τὰ χορτάρια
τρῶει νιοὺς καὶ παλληκάρια».

Ἄκουσε τὴν ἴδια τὴ φωνή της καὶ συ-
νῆλθε. Κοίταξε παραξενεμένη γύρω της
μήπως τὴν ἄκουσε κανένας. Ἦταν μονα-
χή της, ἡσύχασε καὶ διαστικὰ ἔφυγε γιὰ
τὸ σπίτι της, τὸ γεμάτο ἀναμνήσεις καὶ
ἴσκιους ἀπὸ τόσους πού πέρασαν ἀπ' αὐτὸ
καὶ πού τώρα, πεθαμένοι, ἀναπαύονταν
στὰ μνήματα. Σταυροκοπήθηκε καὶ κατα-
πιάστηκε μὲ διάση στίς δουλειές της.

Στὸ σπίτι τῆς θειάς Ἀνθῆς, γύρω ἀπ'
τὸ κρεβάτι της, ἦταν μαζεμένες μερικές
γυναῖκες, ἔτοιμες νὰ ἀναλάβουν τὰ καθή-
κοντά τους, καὶ τὰ παιδιά της, πού ἔκλαι-
γαν σιωπηλά. Ἐκλαιγαν μὲ πόνο στὴ σκέ-
ψη πὼς δὲν μπορούσαν νὰ κάνουν τίποτα
πιὰ γιὰ τὸ «τὸ λάδι εἶχε σωθῇ ἀπ' τὸ καν-

τῆλι της» καὶ «μαζεύτηκε πιὰ τὸ κουβάρι
της».

Δὲν ἤθελε πλέον τίποτα ἄλλο παρὰ ἡσυ-
χία, καὶ πράγματι οὔτε φίθυρος δὲν ἀκου-
γόταν σ' ὁλόκληρο τὸ σπίτι, γιὰ τὸ ὅλοι
τους ἤξεραν πὼς αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἐπι-
θυμία τῶν ἐτοιμοθανάτων.

Καὶ ὅταν τὸ «λάδι σώθηκε», κι' ὅπως
σβύνοντας τὸ κοντῆλι ἀφήνει μιὰ τελευ-
ταία σπίθα, ἔτσι καὶ ἡ θεία Ἀνθὴ ἀνοιξε
τὸ στοματάκι της, τὸ γλυκομίλητο, καὶ ἡ
ἀγνή της ψυχούλα πέταξε σάν λευκὴ πε-
ταλιδίτσα, στὸν οὐρανό.

Ἐσφύρησε, καὶ τὰ κλάματα ξέσπασαν
δυνατὰ ἀπ' ὅλους.

Τότε ἡ Παναγιῶ μπηκε στὴ μέση:

— «Ἐλάτε τώρα. Σταματήστε. Δὲ θέ-
λει κλάματα. Φτειάξιμο θέλει» φώναξε.

Ἔλα, Γιαννίτσα, γρήγορα τὸ κρασί καὶ
λίγο νερό.

Ἔσύ, Σουσάνα, τὰ ροῦχα της, τάχε ἡ
συχωρεμένη ἀπὸ χρόνια ἔτοιμα.

Ἀθανασία, πήγαινε γρήγορα τὸ «ἴσο».

Ἔσεῖς οἱ ἄλλες βοηθᾶτε νὰ τὴν ἐτοιμά-
σουμε.

Οἱ ἄνδρες νὰ ἐγούρ ἔξω.

Ἔδιδε ἐντολές πρὸς ὅλους, σάν παλιὸς
ἀποσπασματάρχης, ἀφοῦ εἶχε ὅλη τὴν εὐ-
θύνη πάνω της.

Ἡ Παναγιῶ δὲν εἶναι πρωτάρια. Εἶναι
ἡ μόνη πού φροντίζει νὰ ἐτοιμασθεῖ ὁ κά-
θε χωριανὸς γιὰ τὸ τελευταῖο του ταξίδι.

Πιστεύει ἀπόλυτα, ὅπως ἄλλως τε καὶ
ὅλοι στὸ χωριό, πὼς ξελαφρώνει ἀπὸ πολ-
λές ἁμαρτίες, σάν προσφέρει τίς ὑπηρε-
σίες αὐτές.

Οἱ ἄλλοι, σάν πήραν τίς ἐντολές της, ἔ-
φυγαν νὰ τίς ἐκτελέσουν σάν πειθαρχικοὶ
στρατιῶτες.

Ἦλθε τὸ κρασί καὶ τὸ νερό, τὴν ἔπλυ-
νε ὅλη μ' αὐτὰ καὶ τὴν ἄλλαξε χωρὶς νὰ
ξεχάσει νὰ δάλει ἐπιμελῶς τὸ σάβανό της.
Εἶναι αὐτό, λέει, ὕφασμα λευκὸ τρεῖς πῆ-

χες, και θυμίζει την «καθαρά σινδόνα».

Κι' όταν εκεί κάτω της έβαλε ένα καλοτυλιγμένο δεματάκι, ένα νέο κορίτσι τη ρώτησε:

— Τι είναι αυτό θειά Παναγιού;

— Έσείς οι νέες δέν τὰ ξέρετε αυτά. Κι' αν σου πω θά κοροϊδέψεις. "Ελα βοήθα τώρα.

— Δέν κοροϊδεύω θειά Παναγιού. Θέλω νά μάθω.

— "Ε! τότε νά σου πω. Είναι τὸ «καμάρι της».

— Τ' είναι πάλι τούτο;

— Είναι ή τιμή της, μωρή. Οι παλιές την τιμή τους την είχανε πάνω απ' όλα. Τη φυλάγανε καλύτερα κι' απ' τὰ μάτια τους, για νά την δώσουν στὸν ἄνδρα τους. Κι' όταν τη δίνανε, τὰ σημάδια της τὰ κρατούσαν, σὰν φυλακτό, περήφανες, και τὰ παίρνανε μαζί τους σὰν πέθαιναν. Κατάλαβες τώρα;

Ἡ κοπέλα δέν μπόρεσε νά κοροϊδέψει. Ἀπλῶς ἔκανε ένα μορφασμὸ θαυμασμῶ.

Όταν ἐπέτρεψαν τὴν εἰσοδὸ τῶν ὑπολοίπων, τὴν εἶχε στολισμένη, ὁμορφοχτενισμένη και ἑτοιμὴ για τὸ φέρετρο, τὴν «κάσα».

Και σὰν ἔφτασε, πάλι ἀγρίεψε ἡ Παναγιού.

— Γιατί ἀργήσατε, δρέ; Πού νά σᾶς ἔβαζαν νά τὴ φτειάσετε, ὅπως τὰ φτειάχναμε ἔμεϊς, μιὰ φορὰ, μὲ πέταθρα και χωρὶς μᾶστορα! Τὴν ἔβαλαν στὴν κάσα της, χωρὶς νά ξεχάσουν νά τοποθετήσουν δίπλα της τὴν καλή της θεντάλια, τὴ χτένα της και τὴν τσάντα της μὲ λίγα κέρματα, μικροαντικείμενα δηλαδή πού εἶχε σὲ πρώτη χρήση και ἀγαποῦσε ἡ συχωρεμένη.

Στοὺς ἄνδρες βάζουν τὴν ταμπακιέρα τους και τὸ κομπολόι τους, πού θεωρεῖται φυλακτὸ ἀπὸ κείνον πού θά κρατᾷ μετὰ τὸ ξεθάψιμο.

Ἐπίσης λίγα χρήματα για νάχει νά πληρώσει τὰ «πορθμεῖα της».

Κι' ἡ Παναγιού ξανακούστηκε. «Μαρή Γιαγνίτσα, σκεπάσατε, μαρή, τοὺς καθρέφτες και τὶς φωτογραφίες»;

— Τι εἶπες θειά Παναγιού; λέει ἡ Τούλα, μιὰ μικρὴ παιδούλα μ' ἔξυπνα κι' ἀνήσυχα μάτια, και πρόσωπο σὰν καλοκαιρινή αὐγή, πού τῆς ἀρέσει νά μπερδεύεται στὰ φουστάνια ὄλων τῶν γυναικῶν και πού ἀγαποῦσε ἰδιαίτερα τὴν καλή της γιαγιά.

Τί νά κάνουμε; Νά σκεπάσουμε τοὺς καθρέφτες και τὶς φωτογραφίες; Γιατί;

— Παιδάκι μου δέν κάνει ὁ πεθαμένος νά δεῖ οὔτε τὸ πρόσωπό του στὸν καθρέφτη οὔτε τὶς φωτογραφίες τῶν ζωντανῶν. Τὶς φωτογραφίες, θέδια, τῶν πεθαμένων δέν τὶς σκεπάζουμε.

Πράγματι, ἀφοῦ σκεπάστηκαν μὲ χαρτί οἱ φωτογραφίες και οἱ καθρέφτες, ἡ Παναγιού ἡσύχασε και διέταξε τὴ μεταφορὰ τοῦ φέρετρο στο μεγάλο δωμάτιο, τὸ πιὸ καλό. Τὸ ἀκούμπησαν σὲ δυὸ καρέκλες μὲ τὸ πρόσωπο πρὸς τὴν ἀνατολή.

Ἡ Ἀθανασία ἔφθασε κρατώντας ἕνα θαμβηκερὸ σπάγγο χειροποίητο, μέτρησε τὸ σῶμα, τὸν ἔκοψε «ἴσον» μὲ τὸ μπόι τῆς μακαρίτισσας και ξανάφυγε βιαστικά.

— Γιατί τὴ μετροῦν, θειά Βασιλική; ρωτᾷ ἡ μικρὴ Τούλα.

— Για νά τῆς φτειάζουν τὸ «ἴσο» παιδάκι μου.

— Τι είναι τὸ ἴσο;

— Τὸ ἴσο, ὅπως βλέπεις, εἶναι αὐτὴ ἡ θαμβηκερὴ κλωστή, πού θά τὴ βουτήξουν στὸ κερί για νά γίνει ἡ λαμπάδα πού θά καίει στὸ κεφάλι τῆς γιαγιᾶς σου ὅλη τὴ νύχτα. Ἀπ' αὐτὸ θά κρατήσουμε λιγάκι για νά καλέσουμε τὴν ψυχούλα της τὰ τρία πρῶτα θράδια μὲ τὸ σούρουπο.

Ἡ Τούλα ἔξυσε μὲ ἀπορία τὸ κεφάλι της και ξαναρώτησε:

— Κι' αν δέν ἔχουμε κερί τί θά κάνουμε;

— Θά πάμε στην ἐκκλησιά και θά ἀγοράσουμε τόσα κεριά ὅσα χρειάζονται γιὰ νὰ μετρήσουμε τὸ μπῶϊ της, ὁπότε εἶναι τὸ ἴδιο. Θά κάψουμε τὸ πρῶτο λίγο και θά κρατήσουμε τὸ ὑπόλοιπο, γιὰ νὰ καλέσουμε, ὅπως σοῦ εἶπα τὴν ψυχούλα της. Ἀλήθεια ξέρεις πῶς τὴν καλοῦμε;

— Ὅχι θειά.

— Τὴν ὥρα πού σουρουπώνει, τίς τρεῖς πρῶτες ἡμέρες ἀπὸ τὸ θάνατό της, θά μαζετοῦμε γύρω - γύρω στὸ μέρος πού ξεψύχησε ἀμίλητοι και θά ἀνάψουμε τὸ κερὶ πού ἔλεγα, θά τὸ βάλουμε σ' ἓνα ποτήρι μὲ νερὸ και θά προσέχουμε γιὰ νὰ δοῦμε τὴν ψυχούλα τῆς γιαιγιᾶς σου. Αὐτὴ ἔρχεται σὰν μικρὴ - μικρὴ πεταλιδίτσα, σὰν μουσίτσα πῆς, ἄσπρη σχεδὸν και ἐμεῖς θά δοῦμε σὲ ποιὸν θά πάει. Θά πάει θέβαια σὲ κείνον πού τὴν ἀγαποῦσε πιὸ πολὺ, στὸν πιὸ πονημένο ἀπ' τὸ χαμό της.

— Κι' ἔρχεται πάντα, θειά, ἡ ψυχούλα;

— Ὅχι παιδάκι μου. Μπορεῖ και νὰ μὴν ἔρθει.

Συνήθως ὅμως τὴ βλέπουν οἱ πιὸ ἄγνοὶ και τὰ παιδάκια.

Ἡ Ἀθανασία ἐν τῷ μεταξὺ ἔφτασε μὲ τὸ «ἶσο» τὸ ἔκαναν σὰν ἐλατήριο και τὸ ἀναψαν στὸ κεφάλι τῆς πεθαμένης.

Ἀνησυχος ὁ Γιωργος ρωτᾷ: Δὲ θά κτυπήσουνε τὴν καμπάνα;... Ὅχι... λέει ἓνας γέροντας. Δὲν τὴ βαρᾶνε τὴν καμπάνε μετὰ τὸ ἡλιοδασίλεμα. Μόνο αὔριο τὸ πρωτὶ, πρωτὶ, πρὶν ὁ κόσμος φύγει γιὰ τίς δουλειές του, νὰ πᾶς νὰ τὴ θαρῆσεις, γιὰ νὰ πάρουν χαμπάρι.

— «Γιαννίτσα φέρε μου στιμένο λεμόνι, σ' ἓνα πιάτο και ἓνα μαντήλι γιὰτὶ σουρούπωσε» διατάζει ἡ Παναγιοῦ.

Και ἡ Γιαννίτσα ὑπάκουσε ἀμέσως, ἔφερε ὅτι τῆς ζήτησαν και τὰ ἔδωσε στὴν Παναγιοῦ. Αὐτὴ δούτηξε καλὰ καλὰ τὸ μαντήλι στὸ λεμόνι και σκέπασε τὸ πρόσωπο τῆς νεκρῆς.

Μὰ ἡ μικρὴ Τούλα, ζάπι δὲ γινότανε, πάλι εἶχε ἀπορίες και γι' αὐτὸ ξαναρώτησε τὴ θειά της τὴ Βασιλική.

— «Γιὰτὶ θειά τῆς σκέπασαν μὲ λεμόνι τὸ πρόσωπο;».

— Γιὰ δυὸ λόγους Τούλα. Ὁ πρῶτος εἶναι γιὰ νὰ διατηρηθεῖ φρέσκο τὸ πρόσωπό της μέχρις αὔριο και ὁ δεύτερος γιὰτὶ εἶναι ἄγριο νὰ βλέπεις ὅλη τὴ νύχτα τὸ πρόσωπο ἐνὸς πεθαμένου.

Τὰ πάντα ἦταν ἔτοιμα. Ἐρριξε μιὰ ματιὰ γύρω της ἡ Παναγιοῦ, ἱκανοποιήθηκε, ἔδωσε ἓνα μπράβο μυστικὰ στὸν ἑαυτὸ της και κάθησε λίγο γιὰ νὰ ξεκουραστεῖ.

Κάθησε και ἐνῶ φαινόταν ν' ἀκούει τίς ἄλλες πού μιλοῦσαν γιὰ διάφορα θέματα, ὁ νοῦς της ἔτρεχε ἀλλοῦ. Ἐκανε ἀπολογισμό τῆς δουλειᾶς της, σκεπτόταν, και σὲ μιὰ στιγμή:

— Μαρὴ Γιαννίτσα! Τὴ γάτα, μαρὴ!

— Μὴν ἀνησυχεῖς θειά Παναγιοῦ. Τὴν τακτοποίησα. Δὲ μὲ ρωτᾶς ὅμως τί ἔπαθα;

— Τί;

— Τὴν ἔπιασα καλὰ καλὰ, μὰ σὰν πῆγα νὰ τὴ βάλω κάτω ἀπ' τὸ καζάνι παρὰ λίγο νὰ μοῦ βγάλει τὰ μάτια.

Οἱ ἄλλες γέλασαν— δὲν ὑπάρχει γάμος χωρὶς κλάματα και κηδεῖα χωρὶς γέλοια, λένε — μὰ ἡ Παναγιοῦ δὲν ἀστειευόταν.

— Κάλλιο νὰ στὰ βγάλει παρὰ νὰ τὴν ἀφήσεις νὰ περάσει κάτω ἀπ' τὸ φέρετρο. Καὶ οἱ γρηῆς συμφώνησαν.

Τὸ βράδυ κατέβαινε μαλακὰ μαλακὰ στὶς ἀέρινες πτυχές τῶν βουνῶν.

Τὸ φῶς διαλυόταν ἀνεπαίσθητα μὲς σὲ μιὰν ἀπέραντη θλίψη. Τὰ πουλιὰ ἀπὸ ὥρα τώρα εἶχαν πάψει τὸ κελαῖδημα και κούρνιασαν. Τὰ δένδρα ἄρχισαν νὰ χάνουν τὸ σχῆμα τους. Οἱ θόρυβοι καταλάγιασαν και μόνο τὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν, τῶν πολλῶν λουλουδιῶν, τῆς αἰλῆς τῆς θείας Ἀνθῆς δυνάμωσε κι' ἐρχόταν σὰν λιθανωτό.

Ἀλήθεια πόσο τ' ἀγαποῦσε τὰ λουλούδια ἢ συχωρεμένη;

Οἱ γυναῖκες πῆραν τίς θέσεις τους γύρω στοῦ φέρετρο κι' ἄρχισαν διάφορες κουβέντες σχετικά, στήν ἀρχή, μέ τή θειά Ἀνθή καί κατόπιν γιά ὅποιοδήποτε ἄλλο θέμα, μέχρι καί ἀνέκδοτα ἀκόμη. Πῶς νά περάσει ἡ νύχτα;

Μιά ἀπ' αὐτές πῆρε τὸν ἐξάφαλμο καί δάλλθηκε νά τὸν διαβάσει ὅλον. Εἶναι καλό, λέει, γιά τὴν ψυχὴ τοῦ πεθαμένου νά διαδαστεῖ ὁ ἐξάφαλμος ὁλόκληρος μέσα στή νύχτα.

Οἱ ἄνδρες κάθισαν ἀπ' ἔξω, στήν τάρτασα, καί μέ τή σειρά τους κι' αὐτοί, ἀφοῦ εἶπαν τὴ γνώμη τους γιά τίς προετοιμασίες τῆς κηδείας τ' ὀρίξαν στοῦ κουβεντολόι. Καί τί δὲν εἶπαν; Μίλησαν γιά τίς ἐλίες, γιά τὴν ἀνθοφορία, εἶπαν γιά τὸ ἐμπόριο, γιά τὰ κοινοτικά, γιά πολιτικά. Πολλές θιλέψεις οἱ ὥρες ὡς τὴν αὐγή!

Ἡ Γιαννίτσα πηγαινοερχόταν κερνώντας μέ ἓνα δίσκο μέ καφέδες καί νερό. Ἄν ἦταν χειμώνας θὰ εἶχε σταφίδες καί στραγάλια μέ κονιάκ, ἀλλὰ τώρα δὲ χρειάζεσταν.

Ἡ μικρὴ Τούλα θαρέθηκε νά ἀκούει τίς ἱστορίες, κατέδθηκε στήν αὐλή, ἔκοψε λίγα τριαντάφυλλα καί, νομίζοντας πῶς εἶχε κάνει κάτι τὸ σπουδαῖο, τὰ πῆγε νά στολίσαι τὴ γιανιά της. Οἱ μεγάλες ὅμως τῆς ἔκοψαν τὴ φόρα.

— Ὅχι παιδάκι μου τὴ νύχτα λουλούδια, θὰ μᾶς ζαλίσουν. Βάλτα στοῦ νερό καί σὺν ξημερώσει νά φέρεις πολλά.

Ἔτσι ἡ καυμένη, πῆγε καί τάβαλε στοῦ νερό καί περίμενε τὴν αὐγή.

Ἡ Ζωῖτσα κρύωσε, φαίνεται, καί φταρνίστηκε. Τῆς εἶπαν «μέ γειά της» ἀλλὰ ἐκείνη ἀντὶ τὸ «εὐχαριστῶ» πῆρε τὸ ψαλίδι, ἔκοψε μιὰ κλωστή ἀπ' τὸ φόρεμά της καί τὴν ἔρριξε στοῦ φέρετρο, γιά νά μὴν πάθει κακό, ὅπως ἐξήγησαν οἱ μεγά-

λύτερες.

Τὰστέρια ἄρχισαν νά χάνουν τὴ λαμπράδα τους.

Ἐρχόταν ἡ χαραυγή. Πρῶτα τὰ πουλιὰ χαιρέτησαν χαρούμενα τὸν ἐρχομὸ της.

Ἡ ἀνατολὴ ἄρχισε νά ροδίζει ἀπὸ χρυσὸ φῶς.

Ὁ οὐρανὸς τυλίχτηκε μέ θαυμάσια χρώματα, πού σὲ λίγο ἄρχισαν νά κατεβαίνουν χαμηλὰ στὸν ὀρίζοντα, ἐνῶ αὐτὸς κράτησε μόνο τὸ ἀνοιχτὸ γαλάζιο. Ἀρχισε νά πλημμυρίζει μέ φῶς ἐνῶ μιὰ ἀδιάφανη δμίχλη, σὺν ἐλαφρὸς πέπλος, σκέπασε, πίσω, τὴ Γκιώνα.

Κάτω στὸν κάμπο τὸ ρέμα φαινόταν σὺν ἀσημένια κορδέλλα ἀνάμεσα στίς ἐλίες. Ἦταν θαυμάσιο τοῦτο τὸ πρῶινὸ τοῦ Μάη.

Οἱ φωνές ζωήρεψαν. Ἀρχισαν νά φθάνουν ὅσοι δὲν εἶχαν μείνει τὴ νύχτα κοντά της μ' ἓνα ρόδι ἢ πορτοκάλι καί μέ λουλούδια. Τὰ ἔφερναν γιά νά τὰ στείλουν μέ τὸ νεκρὸ στοὺς δικούς τους, πού βρίσκονται κάτω, στὸν ἄλλο κόσμος. Εἶναι τὰ «χαιρετίσματα» ὅπως τὰ λένε.

Ἔτρεξε καί ἡ Τούλα, ἔφερε τὰ δικά της τριαντάφυλλα καί πῆγε νά κόψει κι' ἄλλα.

Ἡ θειὰ Βασιλικὴ ἄρχισε πρώτη τὸ «τραγοῦδι της» ὅπως τὸ εἶπε. Ὑστερα μοιρολόγησαν κι οἱ ἄλλες. Ἡ μιὰ τραγούδησε τίς χάρες της, κι' ἄλλη τὴν παρακάλεσε νά πάει χαιρετίσματα στὴ μάinna της, πού εἶχε πρὶν λίγο καιρὸ πεθάνει, ἡ τρίτῃ τῆς παραπονιόταν γιατί τὴν ἄφησε μόνη της σὲ τοῦτο τὸν κόσμος καί ἔφυγε.

Εἶπαν πολλά, μὰ ἓνα ἔκανε ὅλους νά κλάψουν. Ἦταν ἐκεῖνο ποῦλεγε:

«Τώρα στὸν ἀποχωρισμὸ τρεῖς ποταμοὺς διαβαίνω

Ἔναν τὸν λένε φίδαρη, τὸν ἄλλον κλεισο-
σπίτι
τὸν τρίτο τὸ φαρμακερὸ τὸν λένε καψο-
κάρδη

“Ο ένας χωρίζει άντρώγωνα ο άλλος χωρίζει αδέλφια
Κι’ ο τρίτος ο φαρμακερός τή μάνα απ’
τά παιδιά της».

Λόγια πού ή πικρή πλευρά τής ζωής
δίδαξε σ’ όλους μας.

Μ’ αὐτά πέρασε ή μέρα και ήρθε τὸ ἀ-
πόγευμα, ή ὥρα δηλαδή πού θά τήν «έ-
θγαζαν». “Ο κόσμος συγεννεῖς, φίλοι, συγ-
χωριανοί ἀρχισαν νά μαζεύονται.

Φτάσαν τὰ έξαπτέρυγα, ο Σταυρός και
ἀκολούθησε ο παπᾶς.

“Η Παναγιού, πάλι πρώτη, φρόντισε νά
δέσουν μαῦρες κορδέλλες στὰ χέρια τῶν
τέσσερων νέων, πού θά σήκωναν τὸ φέρε-
τρο, στὰ δυὸ παιδιά πού θά κρατοῦσαν τίς
δυὸ μεγάλες λαμπάδες, τίς στολισμένες με
μῶδ κρέπ, στὸ παιδάκι πού θά κρατοῦσε
τὰ κουφέτα και σέ κείνον πού θά κουθα-
λοῦσε τὸ «καπάκι», τὸ σκέπασμα τοῦ φέ-
αρετρου.

“Ο παπᾶς ἔψαλε μιὰ εὐχή. Ἀκούστη-
καν και πάλι κλάματα δυνατὰ και ή πο-
μπή ξεκίνησε.

“Η Παναγιού γύρισε πίσω, πήρε τὸ πιά-
το, πού εἶχε μέσα τὸ λειμόνι και τὸ ἔσπα-
σε. (Παλιότερα ἔσπαζαν ἕνα κρεμμύδι).

— Γιατί τὸ σπᾶς θεῖα Παναγιού;

— Για νά μὴ γυρίσει πίσω ο Χάρος,
εἶπε ή Παναγιού σοβαρὰ - σοβαρὰ και
θάλθηκε νά ἐτοιμάζει τὸ σπίτι για νά δε-
χθεῖ τὸν κόσμο μετὰ τήν τελετή, σκουπί-
ζοντας τὸ ἀνάποδα, ἀρχίζοντας δηλαδή ἀ-
πὸ τήν πόρτα πρὸς τὰ μέσα. “Η ἴδια θάρ-
θη νά σκουπίσει ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες.

“Η πομπή στὸ μεταξύ, πήρε τὸ δεξιὸ
δρόμο, ἔκανε τὸν κύκλο τοῦ χωριοῦ και ἔ-
φθασε στὴν ἐκκλησία, τήν ὥρα πού ή κα-
μπάνα χτυποῦσε λυπητερὰ για τελευταία
φορά. Ἐκεῖ ψάλλανε τή νεκρώσιμη ἀκο-
λουθία μέσα στὴ γενική θλίψη.

Μετὰ τήν ἀκολουθία μεταφέρθηκε τὸ
φέρετρο στὸ λάκκο πού ἦταν ἐτοιμος και

τήν περίμενε.

Τήν κατέβασαν μέσα και ἀρχισαν νά
τήν ἐτοιμάζουν. Τῆς ἔλυσαν τὰ χέρια και
ἔθγαλαν ἀπὸ μέσα τὰ λουλούδια, για νά
μὴ θγοῦν μαῦρα τὰ κόκκαλά της, λέει. Ἐ-
κεῖ βρῆκαν και πέντε μαντήλια. Τὰ τέσσε-
ρα τὰ πήραν αὐτοὶ πού σήκωσαν τὸ φέρε-
τρο, για νά τὴ θυμοῦνται, και με τὸ πέμ-
πτο τῆς σκέπασαν τὸ πρόσωπο.

“Ο παπᾶς μ’ ἕνα φτυάρι ἔρριξε λίγο χῶ-
μα με κρασί κι’ ἕνα κεραμίδι σπασμένο
κατόπιν. Ὑστερα τὴ σκέπασαν και ἀρχισαν
νά τὴ «χώνουν», κι’ ἐνῶ οἱ φίλοι της, ρί-
χνοντας λίγο χῶμα τῆς εὐχόνταν «καλὸ
ταξίδι», οἱ γριές ψιθύριζαν:

— “Αἰ Ἀνθή! αἶ στὸ καλὸ και περί-
μενε κι’ ἐμᾶς. Ὑστερα τήν ἀφησαν μόνη,
ἐκεῖ στὰ μνήματα, και πήραν ὅλοι τὸ δρό-
μο τοῦ γυρισμοῦ με τὰ χέρια πίσω, για νά
φύγει πίσω ο Χάρος. Στὸ σπίτι εὐχῆθη-
καν στὰ παιδιά της «Θεὸς σχωρέστην»,
«ζωή σέ σᾶς», «Νὰ πάρετε τὰ καλὰ της
και τὰ χρόνια της», «νά ζήστε νά τὴ θυ-
μᾶστε» κλπ. παίρνοντας ἕνα καφέ, ἕνα πα-
ξιμάδι και ἕνα κονιάκ.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγη ὥρα ἀρχισαν νά φεύ-
γουν οἱ ξένοι και τελικὰ ἔμειναν μονάχα
οἱ στενοὶ συγγενεῖς, σοβαροί, θλιμμένοι.

Σιγὰ - σιγὰ στρώθηκε τὸ τραπέζι, πού
κύριο φαγητὸ ἦταν τὸ ντοματόρۇζο (μπο-
ρεῖ και μακαρονάδα) και ὅλοι ἔφαγαν ἀ-
νόρεχτα.

— Ἐγὼ θά φύγω τώρα εἶπε ή Πανα-
γιού. Θάρθω αὔριο νά σᾶς βοηθήσω λίγο
νά «μαζέψουμε» τὸ σπίτι. Ἐσεῖς νά πέστε
για ὕπνο. Εἴθε κουρασμένοι τόσες μέρες
τώρα. Αὐτὰ πού δανεισθήκατε, καρέκλες,
φλυντζάνια κλπ. θὰ τὰ δώσουμε πίσω με-
θαύριο, ὅχι αὔριο δὲν κάνει, τήν τρίτη μέ-
ρα τὰ δίνουν. Τότε θὰ πλύνετε και τὰ ρού-
χα τῆς μακαρίτισσας. Καὶ τὸ βραδάκι θὰ
πᾶμε νά φτιάξουμε τὸν τάφο. Τώρα, καλὴ
νύχτα σας.

Τὰ εἶπε ἐπιτακτικὰ καὶ μονορρούφι, χω-
ρίς νὰ περιμένει ἀπάντησιν. Ἀντιρρήσεις
δὲν σήκωνε. Καὶ οἱ ἄλλοι... ἀφοῦ τόπε ἡ
Παναγιού.

Ὁ Θεὸς νὰ σ' ἔχει καλὰ Παναγιού. Κι'
ἔπειτα ἀπὸ λίγο συνεχίζει ἡ Γιαννίτσα.
Πόσο ἐξυπηρετική εἶναι ἡ καημένη!

— Τί ἄλλο κάνουν στὴν κηδεῖα, θειὰ
Βασιλική; ρωτᾷ καὶ πάλι περιέργη ἡ Τού-
λα.

— Τίποτε παιδάκι μου. Μόνο ποῦ δὲν
δάφουν ρουῖχα ἂν δὲν περάσουν ὀχτὼ ἡ-
μέρες.

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα. Κάθε δράδῳ μέ-
χρι τὰ Σαράντα, συγγενεῖς καὶ φίλοι θάρ-
χονται μὲ τὸ φαγητό τους καὶ θὰ τρῶνε
ἐδῶ, μαζί μας. Θὰ κάνουν «παρηγοριά»
ὅπως λένε γιὰ νὰ περνᾷ ὁ πόνος τῶν πικρα-
μένων καὶ γιὰ νὰ ξεχνοῦν τὸ χαμὸ τοῦ ἀν-
θρώπου τους.

Τὴν τρίτη μέρα μαζεύτηκαν γύρω στὸ
μνημεῖο οἱ γυναῖκες καὶ ἀφοῦ ἰσοπέδωσαν
τὸ νιοσκαμένο χῶμα, σημείωσαν τὴ θέσιν
μὲ τούβλα, ὁμορφα θαλμένα, τ' ἄσπρισαν
καὶ μέσα σὲ δυὸ κεραμῖδια, στημένα ὀρ-
θια στὸ κεφάλι τοῦ τάφου, ἀναψαν τὸ πρῶ-
το κερί. Τοῦτο θὰ γίνεται 40 ἡμέρες, ὅπο-
τε θὰ τῆς φέρουν τὰ «κάγκελα», καὶ θὰ
τῆς κρεμάσουν τὸ «φανάρι» ποῦ θὰ καί-
γεται τρία ὁλόκληρα χρόνια, μέχρι δηλα-
δὴ τὴν ἐκταφή.

Πῆγα καὶ ἐγὼ ν' ἀνάψω ἓνα κερί ἔπει-
τα ἀπὸ λίγες ἡμέρες. Ὅλη ἡ φύση γύρω
ὀργίλαζε. Ὅλα μαρτυροῦσαν τὸ ξαναζωντά-
νεμα τῆς πλάσης, τὴ ζωὴ ποῦ ξανάρχιζε,
τὸν ὀργασμὸ τῶν ὄντων. Καὶ κεῖ μπροστά
μου ἦταν ὁ τάφος τῆς θειᾶς Ἀνθῆς, τῆς
γεμάτης ζωῆς, ἀγάπης καὶ χριστιανοσύνης
ἄλλοτε καὶ τώρα νεκρῆς.

«Τούτῃ γῆς μὲ τὰ χορτάρια
τρῶει νιούς καὶ παλληκάρια
τούτῃ θένα φάει κι' ἐμένα
μὲ τὰ φρύδια τὰ γραμμένα».

Ἄραγε θὰ βρεθεῖ στὴν ἄλλη «ἀνοιξη»
ὅταν, μὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου, θὰ ξανα-
σηκωθοῦν ὅλοι οἱ πεθαμένοι, πράγμα ποῦ
τόσο πολὺ πίστευε;

Ἄς εὐχηθοῦμε νᾶναι ἀνάμεσα στοὺς τυ-
χεροὺς, ποῦ θὰ ξαναδοῦν τὸ φῶς τοῦ ἡ-
λίου.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΣΤΗ MANNA

Ψιλή φωνούλα ἔβαλα
ἐκεῖ στὸν κάτω κόσμον
ἄκουσαν τρεῖς γειτόνισσες
καὶ τρεῖς καλὲς κυράδες.
Ἢ μιὰ μοῦ φέρν' κρύο νερὸ
ἡ ἄλλη ἀφράτο μῆλο
ἡ τρίτη ἡ μικρότερη βασιλικὸ μοῦ φέρνει—
—«Σήκω νὰ πιεῖς κρύο νερὸ
νὰ φᾶς τ' ἀφράτο μῆλο,
μυρίσου τὸ βασιλικὸ
ὁ πόνος σου νὰ γειάνει».
—«Δὲν θέλω γὼ βασιλικὸ
οὔτε ἀφράτο μῆλο
θέλω νὰ πάω στὸ σπíti μου
νὰ πάω στὰ παιδιὰ μου!».

ΣΕ ΠΑΤΕΡΑ

Ἐμένα γράμμα μοῦστειλαν
ἀπὸ τὸν κάτω κόσμον
νὰ πάω νὰ βαφτίσω ἓνα παιδί
καὶ πίσω νὰ γυρίσω
Στὸν παεμὸ βρίσ' ἀνοιχτὰ
στὸ γυρισμὸ κλεισμένα
ὅλες οἱ πόρτες σφαιλιστὲς
καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα.

ΣΕ ΝΕΟ

Χαρῆτε νιοὶ τίς ἔμορφες
καὶ νιὲς τὰ παλληκάρια
καὶ γὼ χαρῶ τὴ μαύρη γῆς,
τ' ἀραχνιασμένο χῶμα.
Τὸ σῶμα, χῶμα γίνεται
κι' ἡ λεβεντιὰ χορτάρια
καὶ τὰ σγουρά μου τὰ μάλλιὰ
ὁ χάρος θὰ τὰ φάει.

Η ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΙΩΑΝ. ΚΟΛΟΒΟΥ

Τὰ τελευταῖα χρόνια θέμα ἐπικαιρότητας, σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο, εἶναι ἡ υποβάθμιση τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἀναρίθμητες εἶναι οἱ μελέτες, ποὺ ἔγιναν τόσο γιὰ τὴν ἀνεύρεση τῶν αἰτίων ποὺ τὴν προκαλοῦν καὶ γιὰ τὰ μέτρα ποὺ πρέπει νὰ ληφθοῦν γιὰ τὴν ἀπάλειψή της, ὅπου ὑπάρχει, ὅσο καὶ γιὰ τὶς ἐπιπτώσεις της στὸν ἄνθρωπο ποῦ, βασικά, τὴν προκαλεῖ.

Μὲ τὸν ὅρο υποβάθμιση ἐννοοῦμε τὴ δυσμενῆ ἀλλοίωση τῶν στοιχείων, ποὺ μᾶς περιβάλλουν καὶ ποὺ προκαλεῖται, ἐξ ὁλοκλήρου ἢ κατὰ κύριο λόγο, ἀπ' τὶς ἀνθρώπινες δραστηριότητες μὲ τὶς ἄμεσες ἢ ἔμμεσες μεταβολές στὴν παραγωγή καὶ τὴν κατανάλωση ἐνέργειας, μὲ τὴ μεταβολὴ τῆς ραδιενέργειας, μὲ τὴ μεταβολὴ τῆς χημικῆς καὶ φυσικῆς καταστάσεως τοῦ περιβάλλοντος καὶ μὲ τὴ μεταβολὴ τῆς πυκνότητος τῶν ζώντων ὁργανισμῶν. Οἱ μεταβολές αὐτὲς μπορεῖ νὰ ἐπιδράσουν στὸν ἄνθρωπο, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, μὲ τὸν ἀέρα, μὲ τὸ νερό, μὲ τὰ βιολογικὰ καὶ ἀγροτικὰ προϊόντα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἢ μὲ τὶς εὐκαιρίες τοῦ γιὰ ἀναψυχὴ καὶ ἐκτίμηση τῆς φύσεως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐπιπτώσεις της εἶναι πολυποίκιλες δημιουργοῦνται πάντοτε προβλήματα ὑγείας, προβλήματα οἰκονομίας, προβλήματα συντηρήσεως τῆς φύσεως καὶ τῶν φυσικῶν ἀποθεμάτων καί, τέλος, προβλήματα αἰσθητικά.

Ἡ δυσμενὲς ἀλλοίωση τῶν στοιχείων ποὺ μᾶς περιβάλλουν ἄλλοτε συνίσταται σὲ μιὰ ἀπλὴ πρόσμιξη οὐσιῶν ξένων πρὸς αὐτά, κατάστασις ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς ρύπαν-

ση, καὶ ἄλλοτε σὲ θαρρεῖα φόρτιση ποὺ δημιουργεῖ κινδύνους γιὰ τὴν ὑγεία, κατάσταση ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς μόλυνση. Εὐνόητο εἶναι ὅτι ἡ ρύπανση εἶναι τόσο παλὴ ἀπόθεσις ὅσο καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ σκόνῃ ἀπ' τὸ ἔδαφος καὶ τὴν τριβὴ διαφόρων ἀντικειμένων, ἡ αἰθάλη ἀπ' τὶς φωτιές, τὰ ὑπολείμματα ἀπ' τὸ μεταβολισμό τῶν ζώντων ὁργανισμῶν, τὰ ἀπόβλητα καὶ τ' ἀπορρίματα ἀπ' τὴν κάθε μορφῆς δραστηριότητα κλπ. ρύπαιναν, ἀνέκαθεν, τὸ περιβάλλον. Ὅσο ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ σὲ μιὰ περιοχὴ ἦταν μικρὴ καὶ οἱ ἀνάγκες τῶν κατοίκων της, γιὰ μιὰ καλλίτερη ποιότητα ζωῆς, ἦταν λίγες τὸ περιβάλλον κατόρθωνε ν' ἀπορροφᾷ τὶς προσμίξεις καὶ νὰ ἐξουδετερώνει τὶς μεταβολές. Ὑπῆρχαν θέβαια καὶ οἱ θαρύτερες ρυπάνσεις ποὺ προκαλοῦσαν οἱ διαφορὲς θεομηνίες, ὅπως οἱ ἐκρήξεις ἡφαιστείων, οἱ σεισμοί, οἱ τυφῶνες κλπ., ἀλλὰ ἐπειδὴ, σὰν φαινόμενα, εἶναι παροδικὰ καὶ ἡ μεταβολὴ δὲν εἶναι συνεχὴς τὸ περιβάλλον εὐκόλα ἐπανέρχεται στὴν πρότερή του κατάσταση. Ὅπου ὅμως ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ αὐξηθεῖ καὶ οἱ ἀνάγκες τῶν κατοίκων γιὰ μιὰ καλλίτερη ποιότητα ζωῆς πολλαπλασιαστοῦν, ὅποτε ἀπαιτεῖται βιομηχανικὴ παραγωγή σὲ θάρος τῶν φυσικῶν πόρων, ἐκεῖ ἀρχίζει ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν υποβάθμισή του. Στὴν υποβάθμιση συντελεῖ ἀκόμα καὶ τὸ γεγονός ὅτι

ὁ ἄνθρωπος δὲν μπόρεσε νὰ συνειδητοποιήσει, ὅτι εἶναι ἀναπόσπαστο μέλος τῆς φύσεως, ἀλλὰ θεωροῦσε πάντοτε τὸν ἑαυτό του σὲ διαρκῇ ἀγώνα μ' αὐτή.

Ἡ κοινωνία πάλι θράβευε αὐτὸν πού ἀνακάλυπτε νέους καὶ προσφορότερους τρόπους ἐκμεταλλεύσεως τῆς φύσεως παρὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη ἔγινε ὁ βασικότερος σκοπὸς τῆς. Τὴν ἄμεση συσχέτιση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ φύση τὴν παράβλεψαν συστηματικὰ καὶ ἡ οἰκολογία ποτὲ δὲν εἶχε θέσῃ στίς μελέτες καὶ τὰ προγράμματα δημιουργίας πολυανθρώπων οἰκισμῶν, ἐκθιομηχανίσεως κλπ. Ἐπόμενοιο λοιπὸν ἦταν νὰ ὁδηγηθοῦμε, ἀργὰ ἢ γρήγορα, σὲ περιβαλλοντολογικὴ κρίση, πού μὲ τόση ὀξύτητα ξέσπασε τὰ χρόνια τοῦτα. Ἐνδεικτικὸ τῆς ἀδιαφορίας γιὰ τὴ φύση, ἀλλὰ καὶ τῆς σοβαρότητας τῆς κρίσεως εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι στοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνες ἡ ἀνθρώπινη δραστηριότητα, καὶ τὰ ἐπακόλουθά της, ἐξαφάνισαν 200 εἴδη θηλαστικῶν καὶ πουλῶν καί, ἀκόμα, ὅτι ὁ κατάλογος τῶν ὄντων πού ὀδηγοῦνται στὴν ἐξαφάνιση καθημερινὰ μεγαλώνει. Καὶ τελικὰ τὸ ἐρώτημα τέθηκε, ὦμο καὶ ἀμείλικτο: πρέπει, μήπως, στὸν κατάλογο αὐτὸ νὰ προστεθεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος;

Ὑποβάθμιση, δηλαδὴ ρύπανση ἢ μόλυνση, μπορεῖ νὰ προκληθεῖ στὸ ἔδαφος, στίς ὑδάτινες μάζες καὶ στὸν ἀέρα ἀπὸ διάφορες αἰτίες. Συνήθως εἶναι μικτὲς καὶ τοῦτο γιατί ρύπανση τοῦ ἐδάφους καταλήγει, μὲ τὰ νερά τῆς βροχῆς, σὲ ρύπανση τῶν ὑδατίνων μαζῶν, ὅπως καὶ ἡ ρύπανση τοῦ ἀέρα μὲ ραδιενεργὰ

κατάλοιπα καταλήγει, μὲ τὴ βροχή, σὲ ρύπανση τοῦ ἐδάφους. Τὸ ἔδαφος ρυπαίνεται ἀπ' τὴν ἀπόθεση, καὶ τὴ διασπορά σ' αὐτὸ στερεῶν, ὑγρῶν καὶ ἀερίων ρυπαντικῶν οὐσιῶν. Ἐὰν δὲ συμβεῖ οἱ οὐσίες αὐτὲς νὰ εἶναι μολυσμένες μὲ παθογόνους μικροοργανισμοὺς ἢ τοξικὲς οὐσίες τότε οἱ συνέπειες γιὰ τὸ ἔδαφος εἶναι πολὺ πιὸ σοβαρές. Τὰ οἰκιακὰ ἀπορρίματα, μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀχρήστων πλαστικῶν πού περιέχουν, ἀποτελοῦν μεγάλο πρόβλημα γιὰ τὶς πόλεις καὶ συντελοῦν πάρα πολὺ στὴ ρύπανση τοῦ ἐδάφους. Ἀλλὰ καὶ τὰ τοξικά, τὰ ραδιενεργὰ, τὰ παθογόνα καὶ τὰ εὐφλεκτά ἀπορρίματα ἀποτελοῦν πηγὲς ρυπάνσεως ἢ μολύνσεως τοῦ ἐδάφους. Τὰ ζιζανιοκτόνα, τὰ μυκητοκτόνα καὶ τὰ ἐντομοκτόνα — προπαντὸς τῆς σειρᾶς τοῦ DDT — πού ἡ χρῆση τους πῆρε τεράστιες διαστάσεις, συμβάλλανε θέβαια στὴν ἐξυγίανση ὁλόκληρων περιοχῶν (ἀπ' τὴν ἐλονοσίαν λ.χ.) καὶ στὴ διασφάλιση πολλῶν καλλιεργειῶν, δημιουργήσαν ὅμως καὶ πολὺ μεγάλους κινδύνους γιὰ τὸ φυσικὸ καὶ τὸ ἀνθρωπογενὲς περιβάλλον. Οἱ ἐπιπτώσεις ἀπ' αὐτὰ ἐντοπίζονται στὴν ὑπαρξὴ τοξικῶν ὑπολειμμάτων στίς τροφὰς ἀνθρώπων καὶ ζώων, στίς θλαπτικές συνέπειες γιὰ τὴ χλωρίδα, τὴν πανίδα καὶ τὸ πλάγκτον, στὴν ἀλλοίωση τῆς ποιότητος τῶν φυσικῶν καὶ ζωικῶν προϊόντων καὶ στὴ δυνατότητα νὰ μεταφερθοῦν πολὺ μακριὰ ἀπ' τὸ μέρος πού χρησιμοποιήθηκαν, γιατί εἶναι ἀπρόσβλητα ἀπὸ χημικὲς καὶ βιολογικὲς διεργασίες. Ἡ ιδιότητά τους αὐτὴ τοὺς παρέχει τὴν εὐχέρεια νὰ ρυπαίνουν περιοχὰς ὅπου οὐδέποτε χρησιμο-

ποιήθηκαν και να εισχωρούν στην τροφική αλυσίδα της οποίας τελευταίος κρίκος είναι ο άνθρωπος. Τα νιτρικά και φωσφορικά άλατα, έπισης, που πλεονάζουν στο έδαφος έπειτα από μια αλόγιστη λίπανση, μετατρέπονται, με τη βοήθεια μικροοργανισμών του εδάφους, σε άλλες ενώσεις που δημιουργούν κίνδυνο για τον άνθρωπο, εάν μολύνουν το πόσιμο νερό (νιτρώδη), και για τις ύδατινες μάζες, που τις μετατρέπουν σε εϋτροφικές (φωσφορικά). Τα απορρυπαντικά, πάλι, διαταράσσουν το βιολογικό κύκλο και, σαν υποπροϊόντα του πετρελαίου, σχηματίζουν επικίνδυνες ενώσεις (φαινόλης) που δηλητηριάζουν τα ψάρια, ενώ ο άφρως που σχηματίζουν παρεμποδίζει τον έμπλουτισμό των νερών με όξυγόνο απ' την ατμόσφαιρα, πράγμα που υποβαθμίζει το νερό. Άλλα και τα βιομηχανικά και τα αστικά απόβλητα ρυπαίνουν και μολύνουν τις ύδατινες μάζες, στις οποίες καταλήγουν, εάν δεν λαμβάνεται μέριμνα για την εξυγίανσή τους. Η ύψηλή θερμοκρασία όρισμένων απ' αυτά, ή μεγάλη περιεκτικότητά τους σε αίωρούμενα σωματίδια και οί χημικές ενώσεις που περιέχουν, όπως υπολείμματα υδραργύρου, μολύβδου, καδμίου, θαρίου, άρσενικού, χρωμίου, κυανιούχα άλατα, φάρμακα, χρώματα κ. λ.π. μολύνουν βαρεια τις ύδατινες μάζες και προκαλούν μεγάλες καταστροφές στη χλωρίδα τους, αλλά και στις ιδιότητες του νερού. Άκόμα και τα απόβλητα που περιέχουν βιολογικά αποικοδομήσιμες οργανικές ενώσεις προερχόμενες απ' την παραγωγή τροφίμων, ζαχαρώς,

κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων, δέρματος, χάρτου κλπ. μολύνουν τις ύδατινες μάζες και τις υποβαθμίζουν σημαντικά. Το ίδιο προκαλούν και τα αστικά λύματα όταν ο όγκος των είναι μεγάλος και ή ύδατινη μάζα άδυνατεί να τον έξυδετερώσει. Ός ένδεικτικό του ύψους της καταστροφής αναφέρεται, ότι το πλαγκτόν, που ή υποβάθμιση το καταστρέφει, παράγει, με το φαινόμενο της φωτοσυνθέσεως, τα 75% της πρωτογενούς τροφής και έμπλουτίζει το νερό με όξυγόνο.

Ο άέρας υφίσταται την επίδραση διαφόρων καταστάσεων και ρυπαίνεται ή μολύνεται. Μεγάλο ποσοστό συμμετοχής στη μόλυνση έχουν τα καυσαέρια των αυτοκινήτων, ιδιαίτερα τα φορτηγά και τα λεωφορεία, αλλά και το μαζούτ που καταναλίσκεται στους καυστήρες των πολυκατοικιών ή όπουδήποτε άλλοι, οί καμινάδες των εργοστασίων κλπ. Οί χημικές ουσίες όπως τα όξειδια του άζώτου, του θείου, του άνθρακα, ο μόλυβδος, ο υδράργυρος, ο άμιάντος, και πολλά άκόμα υποπροϊόντα των βιομηχανιών μολύνουν επικίνδυνα την ατμόσφαιρα. Τα ραδιενεργά κατάλοιπα που έπιστρέφουν στην ατμόσφαιρα απ' την ιονόσφαιρα δεκαετίες όλόκληρες μετά από μια πυρηνική έκρηξη, περιέχουν 200 έντόνως ραδιενεργά ισότοπα και μολύνουν τον άέρα και το έδαφος. Αναφέρουμε μόνο δύο, το στρόντιο—90 και το καίσιο—137 που υποκαθιστούν το προσλαμβανόμενο απ' τα φυτά ασθέστιο και κάλιο και που ή εισαγωγή τους στον ανθρώπινο οργανισμό, με τις τροφές, θεωρείται ως αίτία της αύξημένης παιδικής θνη-

σιμότητας, τῆς λευχαιμίας, τοῦ καρκίνου τῶν ὀστέων κ.ἄ. Ἡ αἰθαλομίχλη (SMOG) πάλι πού πρωτοεμφανίστηκε στό Λὸς Ἀντζελες, σκεπάζει συχνὰ πολλές πόλεις μὲ τρομακτικὲς ἐπιπτώσεις στὴν υἡγεία τῶν κατοίκων τους. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρεται ἡ περίπτωση τοῦ Λονδίνου (1952) ὅπου ἓνα κύμα αἰθαλομίχλης κάλυψε τὴν πόλη, κατέβασε, μέσα σὲ τρεῖς μέρες, τὴν ὁρατότητα στοῦ ἓνα μέτρο καὶ 4.000 ἄνθρωποι ἔχασαν τὴ ζωὴ τους ἐνῶ ἄλλοι 8.000 πέθαναν τοὺς ἐπόμενους δυὸ μῆνες ἀπὸ ἀρρώστειες πού εἶχαν σχέση μὲ τὴν αἰθαλομίχλη. Θεωρεῖται δὲ ὑπεύθυνη γιὰ τὴν αὐξηση τῶν πασχόντων ἀπὸ καρκίνο τοῦ πνεύμονος, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ὀργάνων ἀπὸ καρδιοπάθειες καὶ ἀπὸ παθήσεις τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἀναλήφθηκε μεγάλη προσπάθεια γιὰ τὴν ἐξυγίανση τῆς ἀτμόσφαιρας τῶν μεγαλοπόλεων καὶ τὴν προφύλαξή τους ἀπὸ τὴν ἐπανεμφάνισή της, μὲ καλὰ ἀποτελέσματα. Ἄλλη μορφή ρυπαντῶν τοῦ περιβάλλοντος εἶναι οἱ θόρυβοι. Ἐχει ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ αὐξηση τῆς ἐντάσεως των, εἴτε πρόκειται γιὰ βιομηχανικούς θορύβους, εἴτε γιὰ θορύβους κυκλοφορίας, εἴτε γιὰ θορύβους ἀεροπλάνων εἴτε, τέλος, γιὰ θορύβους τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν οἰκοδομῶν, εἶναι πολὺ ἐπιβλαβὴς στὴν υἡγεία. Ἐπηρεάζει ἄμεσα τὸ ἀναπνευστικὸ σύστημα, τὴν καρδιακὴ λειτουργία, τὴν κυκλοφορία τοῦ αἵματος, τὴν πέψη, τὴ μνήμη, τὴν αὐτοσυγκέντρωση καί, κυρίως, τὸ κεντρικὸ νευρικὸ σύστημα, μὲ τελικὴ κατάληξη τὴ θαραηκοῖα καὶ τὴν κώφωση.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' τὶς παραπάνω θεβαιωμένες ἐπιπτώσεις ὑπάρχει ἡ ὑπόνοια, ὅτι ἡ ὑποβάθμιση τοῦ περιβάλλοντος συντελεῖ σὲ μιὰ ἀργὴ μεταβολὴ τοῦ μετεωρολογικοῦ κλίματος καὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἐκφράζονται φόβοι ὅτι τὸ διοξείδιο τοῦ ἀνθρακα π.χ. ἀπορροφώντας καὶ δεσμεύοντας τὴ θερμικὴ ἀκτινοβολία, πού ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἐπιστρέφει στοῦ διαστήματος, δρᾷ σὰν θερμομονωτικὸ στρώμα (φαινόμενο θερμοκηπίου) μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνοδο τῆς παγκόσμιας θερμοκρασίας καὶ τὶς ἐπιπτώσεις ἀπ' αὐτὴ, ὅπως καταστρεπτικὲς καταιγίδες, λυώσιμο τῶν πάγων τῶν πόλων κλπ. Ἀκόμα ὅτι ἡ καταστροφὴ τῆς σταβάδας τοῦ ὀζοντος τῆς ἀτμοσφαίρας ἀπ' τὰ διοξείδια τοῦ ἀζώτου θὰ μᾶς στερήσει τὴν τόσο πολύτιμη προστασία της ἀπ' τὴν ὑπεριώδη ἀκτινοβολία τοῦ ἡλίου. Ἄν ὅμως τοῦτα εἶναι ἀπλὲς ὑπόνοιες γιὰ σήμερα, πραγματικότητα εἶναι ἡ καταστροφὴ τοῦ τοπίου, ἡ ἐξαφάνιση τοῦ πράσινου, τὰ δυσεπίλυτα προβλήματα τῶν μεγάλων οἰκισμῶν, τὰ ἐργοστάσια πού μέρα - νύχτα καπνίζουν, ἡ καταστροφὴ τοῦ οἰκοσυστήματος διαφόρων ὄντων, ἀπ' τὸ μονοκύτταρο πλαγκτὸν μέχρι τὰ μεγάλα θηλαστικά, καὶ ἡ μετατροπὴ τοῦ οἰκοσυστήματος τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος χάνει, ὀλοένα καὶ περισσότερο, τὴν ἐπαφή μὲ τὴ φύση. Ὑποστηρίχτηκε ἀπὸ μερικούς, ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ τίμημα γιὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, πού ἀπολαμβάνει σήμερα ὁ ἄνθρωπος, γιὰ τὴν καλλιτέρευση τῆς ποιότητος ζωῆς καὶ γιὰ τὴν ἀνοδο τοῦ βιοτικοῦ τοῦ ἐπιπέδου. Ἡ ἀποψη αὐτὴ

είναι άπλως δικαιολογία. Γεγονός είναι ότι πολλές χώρες, στην άγωνιώδη προσπάθεια για την άνάπτυξή τους, έδωσαν προτεραιότητα στη δημιουργία βιομηχανίας και την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, μ' όποιοδήποτε τρόπο, παραθλέποντας τις ανεπίτρεπτες συνθήκες έργασίας και διαβίωσης που δημιουργούσε ή προσπάθεια αυτή και άδιαφορώντας για την προκαλούμενη υποθάμιση του περιβάλλοντος. "Ετσι δημιουργήθηκαν καταστάσεις που άπειλησαν άμεσα τον άνθρωπο. Η Νέα Υόρκη, τo Πίτσμπουργκ, οί Μεγάλες Λίμνες, τo Λονδίνο, τo Μάντσεστερ κλπ. άποτελούν άπτά παραδείγματα της λανθασμένης αυτής τακτικής. Άλλα στο τέλος, παρήγορο σημάδι, ό άνθρωπος διδάχθηκε άπ' τά παθήματα αυτά. Άποτελεί αίσιόδοξο μήνυμα όχι μόνο οί προσπάθειες έξυγιάνσεως, που αναλήφθηκαν στις προηγμένες και πλούσιες χώρες άλλα ή τακτική που ακολουθούν χώρες υπό άνάπτυξη, όπως π.χ. της Άφρικής. Είναι άξιοπρόσεκτες δηλώσεις όπως οί ακόλουθες: «δέν ήταν δυνατόν νά μñν εκτιμήσει τις κοινωνικές άνάγκες σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος. Η Ζάμβια πήρε μαθήματα άπ' τά σφάλματα των έξελιγμένων βιομηχανικών χωρών και άποφεύγει τις καταστροφές του περιβάλλοντός της» του ύπουργού μεταλλείων της Ζάμβια ή του πρωθυπουργού του Ζαΐρ που είπε: «Σε πολύ λίγο καιρό ό πλούτος δέ θά ύπολογίζεται σε έργοστάσια που θά θγάζουν μαύρους καπνούς άλλα σε ανθρώπινο περιβάλλον. Δέν είμαστε έναντίον της βιομηχανίας, άλλα έναντί-

ον του τρόπου βιομηχανοποιήσεως. Στο Ζαΐρ εφαρμόζουμε μιá πολύ συντηρητική πολιτική στο θέμα του τουρισμού. Γιατί εκείνοι που κατάστρεψαν τo φυσικό περιβάλλον στις χώρες τους είναι ίκανοί νά καταστρέψουν και τo δικό μας. Και τo λίγο συνάλλαγμα που είναι δυνατόν νά κερδίσουμε θραχυπρόθεσμα θά μās κοστίσει πολύ άκριβά μακροπρόθεσμα».

Και δέν έχουν άδικο. Η Άμερική, ό Καναδάς και ή Άγγλία ξοδεύουν σήμερα κολοσσιαία ποσά για την έξυγιάνση του περιβάλλοντός τους, που άφησαν νά υποθαμιστεί, ένw οί Σκανδιναυικές χώρες και ή Έλβετία άγωνίζονται για την προστασία του, ξοδεύοντας πολύ χρήμα.

Στή χώρα μας έχουμε άρκετά παραδείγματα υποθαμίσεως του περιβάλλοντος. Η έκρηκτική αύξηση του πληθυσμού της Άθήνας και της Θεσσαλονίκης, άπόρροια της ίδρύσεως πολλών βιομηχανικών μονάδων στην περιοχή τους, δημιούργησε επικίνδυνες μολύνσεις. Η αίθαλομίχλη συχνά σκεπάζει τόν ουρανó τους, ό Σαρωνικός και ό Θερμαϊκός έγιναν νεκρές θάλασσες, χωρίς κανένα ίχνος ζωής, και ή φύση γύρω τους καταστράφηκε. Τά άπόβλητα ένός εργοστασίου στάθηκαν άρκετά για νά ρυπάνουν θαρεια τή λίμνη της Καστοριάς, ένw ή έρυθρά ίλυσ άπ' τo θωξίτη σκέπασε τo βυθó της θάλασσας στón "Άγιο Νικόλαο Βοιωτίας και τή νέκρωσε. "Όσον άφορά την περιοχή της Έλευσίνας καλλίτερα νά μñν γίνεται λόγος. Τά παρήγορα σημάδια φάνηκαν όμως και έδw. Η Μεγαλόπολη, ή Πτολεμαίδα, ή Λάρυ-

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1.—ΓΕΩΡΓ. Ν. ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗ: «ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ ΠΑΡΝΑΣΣΙΔΟΣ», 1976 σ. 104

ΑΠΟ ΤΟ ΓΙΩΡΓΟ ΧΑΣΙΑΚΟ

Τού Συνδέσμου Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν

Ὁ κ. Κουτσοκλένης, θερμὸς μελετητὴς τοῦ Φωκικοῦ χώρου, μᾶς παρουσιάζει μὲ τὸ παραπάνω βιβλίο του τοὺς θησαυροὺς τῆς τέχνης τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Προφήτη Ἡλία καὶ τὴν ἱστορία του.

Τὸ βιβλίο του εἶναι ἓνα πόνημα ἀξιό-

μνα, ἡ Νέα Κάρθαλη δείχνουν ὅτι ἀρχισε νὰ πρυτανεύει καὶ ἐδῶ ἡ σωστὴ τακτική. Ἡ ὀρθολογιστική βιομηχανικὴ ἀνάπτυξη στὶς περιοχὲς αὐτὲς συνέβαλε στὴ συγκράτηση τοῦ πληθυσμοῦ στὴ γενέτειρά του, στὴ δικαιότερη κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καί, ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρά, περιόρισε τὶς δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις στὸ περιβάλλον.

Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι θὰ ληφθοῦν ἄλλα, συμπληρωματικά, μέτρα ποὺ δὲ θὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἐπανάληψη τῶν λαθῶν καὶ παραλείψεων τοῦ παρελθόντος, ποὺ τόσο τραγικὰ ἀποτελέσματα εἶχαν καὶ τόσο ἀκριβὰ πληρώθηκαν καὶ πληρώνονται ἀκόμα.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ:

Τὸ περιβάλλον μας καὶ ἡ προστασία του. Ἔκδοση ΕΡΥΕΑ, Ἀθήνα 1977.

Μνημόνιον ὑγιεινῆς, Γερ. Ἀλιβιζάτου, Ἀθήνα 1953.

Περιβάλλον καὶ υγεία, Βασιλείου Βαλαώρα, Ἀθήνα 1977.

γιά μελέτη, γραμμένο μὲ πολλὴ εὐσυνειδησία καὶ ἀγάπη. Ὁ συγγραφέας μᾶς παρέχει ὅσα στοιχεῖα περιέχει τὸ βιβλίο ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη. Μὲ τὸ βιβλίο του συμβάλλει στὸ νὰ γνωρίσουν καὶ οἱ ἄλλοι τὸ Μοναστήρι καὶ τὴ λαϊκὴ του τέχνη καὶ νὰ γίνεῖ γνωστὸ στὸν εὐρύτερο πανελλήνιο Χῶρο.

Ὁ συγγραφέας τονίζει, πῶς τὸ βιβλίο του εἶναι ἓνας «μικρὸς ὁδηγὸς» γιὰ τὴν πρώτη γνωριμία τοῦ ἐπισκέπτη μὲ τὸ Μοναστήρι. Εἶναι ὅμως καὶ μιὰ μελέτη ἀπόλυτα τεκμηριωμένη, ποὺ ὁ ἀναγνώστης μαθαίνει τόσα πολλὰ γιὰ τὴν ἀνεπανάληπτη τέχνη τοῦ τέμπλου τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ γιὰ τὴν ἱστορία του, ποὺ γεννιέται ἡ ἐπιθυμία στὸν καθένα μας νὰ τὸ ἐπισκεφτοῦμε μιὰ ὥρα γρηγορότερα.

Ὁ συγγραφέας, μετὰ τὸ σύντομο πρόλογό του, χωρίζει τὸ βιβλίο του σὲ ἐπτὰ κεφάλαια: Θέση τοῦ Μοναστηριοῦ, ξενάγηση, τέμπλο, κειμήλια, βιβλιοθήκη, ἱστορία καὶ Προφήτης Ἡλίας.

Ἡ ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου συναρπάζει τὸν ἀναγνώστη. Τὸ περιεχόμενό του τὸν ξεναγεῖ ἔξω καὶ μέσα στὸ Μοναστήρι, σὰ νὰ θρίσκειται κιόλας ἐκεῖ καὶ νιώθει φανταστικά ὅ,τι θὰ ἐνιωθε μὲ τὴν ἀφή καὶ τὴν ὁρασή του, ἂν θρίσκόταν στὸ Μοναστήρι. Σὲ τοῦτο βοηθάει ἡ ζωντανὴ καὶ λεπτομερὴς παρουσίαση τοῦ κάθε ἀντικειμένου ἀπὸ τὸ συγγραφέα.

Τὸ βασικὸ πλεονέκτημα τοῦ βιβλίου, λέει ὁ συγγραφέας, εἶναι ὅτι παρουσιάζει μιὰ «συμβετική εἰκόνα» τῆς ζωῆς τοῦ Μο-

ναστηριού για μιὰ πλήρη ἐνημέρωση τοῦ ἐπισκέπτη.

Ἡ γλαφυρότητα χαρακτηρίζει τὸ κείμενο τοῦ διβλίου καὶ γι' αὐτὸ εἶναι εὐχάριστο καὶ συναρπαστικό. Οἱ καλοτυπωμένες εἰκόνες, ποὺ θρίσκονται παράπλευρα ἀπὸ κάθε κομμάτι τοῦ κειμένου, συμπληρώνουν τὴν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση μὲ τὴν δραση, πέρα ἀπ' τὴ φανταστικὴ ἱκανοποίηση. Ὁ ἀναγνώστης ἀποκτᾷ δυνατὲς ἐμπειρίες γύρω ἀπὸ τὴ λαϊκὴ τέχνη τοῦ ξυλόγλυπτου τέμπλου τοῦ Μοναστηριοῦ. Ὁ ἄγνωστος καλλιτέχνης ξυλογλύπτης παρουσιάζει πᾶν σ' αὐτὸ ὁλόκληρη τὴν πίστη του, δοσμένη σὲ ξυλόκλυπτες εἰκόνες — ἀριστουργήματα τέχνης — ἄφθαστης ἀξίας, ἐρμηνεύοντας πᾶν σ' αὐτὲς ὁλόκληρη τὴν Ἁγία Γραφή (Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη).

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἱστορία τοῦ Μοναστηριοῦ σκιαγραφεῖ μὲ συντομία ὁ συγγραφέας, γιὰ νὰ μᾶς δείξει τὴν ἐποχὴ καὶ τὸν τρόπο τῆς ἀνεγέρσεώς του, τοὺς κινδύνους καὶ καταστροφές ποὺ ἔπαθε σὲ δύσκολους καιροὺς, τὴ συμμετοχὴ του στοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῆς Πατρίδας καὶ τὶς θυσίες τῶν Μοναχῶν του γιὰ τὴ λευτεριά.

Ἀξιόλογες, τέλος, εἶναι οἱ προσωπικὲς μαρτυρίες τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν τελευταία καταστροφὴ τοῦ Μοναστηριοῦ στὰ μαῦρα κατοχικὰ χρόνια.

Θερμὰ συγχαρητήρια στὸν κ. Κουτσοκλένη γιὰ τὸ ὠραῖο πόνημά του καὶ τοῦ εὐχόμαστε νέες πνευματικὲς δημιουργίες!

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΣΙΑΚΟΣ

2.—ΔΗΜ. ΣΤΑΜΕΛΟΥ: «ΤΟ ΛΙΟΝ-
ΤΑΡΙ ΤΗΣ ΚΛΕΦΤΟΥΡΓΙΑΣ»,
Ἀθήνα 1977, σελ. 250.

«Τὸ λιοντάρι τῆς κλεφτουργίας» τιτλοφορεῖται τὸ τελευταῖο διβλίο τοῦ Δημήτρη Σταμέλου. Εἶναι μιὰ μυθιστορηματικὴ βιογραφία τοῦ ξακουστοῦ κλέφτη Ἀντροῦτσου, πατέρα τοῦ θρυλικοῦ Ὀδυσσέα, καὶ ἐξιστορεῖται σ' αὐτὸ ἡ τρικυμιώδης ζωὴ του, ἡ πολὺπλευρὴ δράση του καὶ ὁ μαρτυρικὸς θάνατός του. Παρουσιάζονται παραστατικά, στενὰ συνδεδεμένα μὲ τὸν Ἀντροῦτσο ἄλλωστε, ἡ ζωὴ καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν κλεφτῶν, ὁ κατατρεγμὸς τοὺς ἀπ' τοὺς τούρκους καὶ ἰδιαίτερα ἀπ' τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, ἡ δράση τοῦ ἀδάμαστου Δάμπρου Κασώνη, ἡ θρυλικὴ πορεία τοῦ Ἀντροῦτσου ἀπ' τὴ μιὰ ἄκρη τοῦ Μωρητᾶ στὴν ἄλλη καὶ ἡ πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦσαν οἱ ξένοι ἀπέναντι στὴ σκλαδωμένη Ἑλλάδα καὶ στοὺς ἀγωνιζόμενους Ἑλληνας. Βρίσκει κανένας σ' αὐτὸ μιὰ ἄδρῃ εἰκόνα τῆς πορείας τοῦ σκλαδωμένου Γένους, τῶν γεγονότων τῆς τουρκοκρατίας ποὺ ἔπαιξαν ρόλο σ' αὐτὴ, καὶ τῆς καλλιέργειας τοῦ πνεύματος ποὺ ὁδήγησε στὴν ἀπελευθερωτικὴ κίνηση καὶ τὴν Ἐθνεγερσίαν. Τὸ κείμενο συμπληρώνεται ἐπιτυχημένα ἀπὸ ἓνα μελέτημα γιὰ τὸν Ἀντροῦτσο στὴ λαϊκὴ εἰκονογραφία καὶ μιὰ σειρά εἰκόνων καὶ ἀπὸ λεξιλόγιο ἰδιωματικῶν λέξεων.

Ὁ Δημήτρης Σταμέλος, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἔργων του, ἔχει γράψει τὴ μυθιστοριογραφικὴ βιογραφία τοῦ Μακρυγιάννη, ποὺ τιμήθηκε μὲ τὸ Κρατικὸ Βραβεῖο Λογοτεχνίας καὶ μιὰ ἱστορικὴ μονογραφία γιὰ τὸ Κατσαντώνη.

Καὶ τὰ τρία αὐτὰ διβλία ἀξίζει νὰ καταλάβουν μιὰ θέση στὴ βιβλιοθήκη κάθε Ἑλλήνα.

Δ.Ι.Κ.

‘Απ’ τὴ δραστηριότητα τῆς ‘Εταιρείας

1.— Στις 12.2.78 συνήλθε στὰ γραφεῖα τῆς ‘Εταιρείας ἡ ἐτήσια γενικὴ Συνέλευση. Σ’ αὐτὴ διαβάστηκε ἡ ἔκθεση πεπραγμένων τοῦ Δ.Σ. — δημοσιεύεται σ’ ἄλλη στήλη — καὶ ἐγκρίθηκαν ὁ ἀπολογισμὸς - ἰσολογισμὸς τοῦ 1977, μετὰ τὸ διάβασμα τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, καθὼς καὶ ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1978. Ἐκλέχτηκε νέα ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ γιὰ τὸ 1978, ἐπακολούθησε μακρὰ συζήτηση καὶ ὑποβλήθηκαν διάφορες προτάσεις σχετικὰ μὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ 1978. Ἡ συζήτηση ἔκλεισε μὲ τὴν προσφορὰ μιᾶς συλλογῆς ἀντικειμένων λαϊκῆς τέχνης καὶ ζωγραφικῶν πινάκων ποὺ ἔκανε πρὸς τὸ «Λαογραφικὸ Μουσεῖο Φωκίδας» ὁ Δρόσος Κραβαρτόγιαννος. Ἡ Γ.Σ. εὐχαρίστησε θερμὰ τὸ δωρητὴ.

2.— Ἡ ‘Εταιρεία ἐκπροσωπήθηκε ἀπ’ τὴν ταμία Εὐγενία Γερολυμάτου σὲ σύσκεψη ποὺ ἔγινε στὴ Δημαρχία, ἔπειτα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ κ. Δημάρχου Ἀμφίσης, μὲ σκοπὸ τὴν καλλίτερη ὀργάνωση τοῦ φετεινοῦ Καρναβαλιοῦ.

Τὸ Δ.Σ. τῆς ‘Εταιρείας ἀποφάσισε, συμβάλλοντας στὴν προσπάθεια τοῦ Δήμου, νὰ θραβεύσει μὲ τὸ ποσὸ τῶν 5.000 δρχ. τὸ ἄρμα ποὺ θὰ προβάλλει, μὲ τὸν καλλίτερο τρόπο, τὴ Φωκίδα.

3.— Ἡ ‘Εταιρεία ἀποφάσισε τὴ διοργάνωση ἀναδρομικῆς ἐκθέσεως τῶν ἔργων τοῦ συμπατριώτη μας ζωγράφου Χαράλαμπου Στέφου. Ἡ ἔκθεση θὰ γίνῃ στὴν αἴθουσα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Ἀμφίσης καὶ θὰ διαρκέσει ἀπ’ τὶς 23.4.78 μέχρι τὶς 7.5.78. Θὰ παρουσιαστοῦν δὲ ἔργα τοῦ καλλιτέχνη ἀπὸ τὸ 1959, ποὺ πρωτοεμφανίστηκε, μέχρι σήμερα.

Ἡ ‘Εταιρεία μὲ τὴ διοργάνωση ἀναδρομικῶν ἐκθέσεων ἀποσκοπεῖ στὴν πληρέστερη γνωριμία τοῦ λαοῦ τῆς περιοχῆς μας μὲ τὸ ἔργο Φωκέων καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ καὶ στὴν εὐρύτερη προβολὴ τούτου σ’ ὁλόκληρὴ τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ προσκαλοῦνται οἱ Φωκεῖς καλλιτέχνες, ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ μετάσχουν σὲ μελλοντικὲς ἐκθέσεις νὰ ἐπικοινωνίσουν μὲ τὴν ‘Εταιρεία.

Τὸ Δ.Σ. ἐκφράζει εὐχαριστίες στὸν κ. Δήμαρχο Ἀμφίσης γιὰ τὴν πρόθυμη παραχώρηση τῆς αἴθουσας τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης.

Ἐπιτρέπεται ἡ μερική ἢ ὀλική ἀναδημοσίευση τῶν κειμένων, μετὰ τὴν προ-
ϋπόθεση νὰ γίνεται μνεῖα τοῦ περιοδικοῦ, ὅπου πρωτοδημοσιεύθηκε καὶ νὰ
δημοσιεύεται ὁ πρόλογος ἢ τὸ σχόλιο τῆς συντάξεως, ἂν ὑπάρχει.

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ